

Törökországi levelek Egy diplomata jelentései, 1957–1961

*„Annyi levelet írok kédek és olyan hosszú leveleket,
hogy még esszeteszi kéd a két kezít.
és úgy fog kédni, hogy ne írjak annyit.”
Drinápoly, 29. novembris 1717.
(Mikes Kelemen: Törökországi levelek)*

1951. április 14-én az ÁVH munkatársai egy, a párizsi magyar követségen külügyi szolgálatot teljesítő fiatalember beszerzésére készítettek javaslatot, akit már az adott év február 20. óta folyamatosan figyeltek.¹ Gémesi Ferenc² a követségen elsődlegesen rejtjelező feladatokat látott el, korábban pedig Párizsban konzuli munkát³ is végzett, az államvédelem főleg követségi elhárítási feladatokra kívánta felhasználni. A tervek szerint beszerzését itthon, szabadsága alatt akarták végrehajtani, amihez a Külügyminisztérium hathatós segítségét kérték. A nem mindennapinak nevezhető beszerzés 1951. június 18-án meg is történt, mégpedig a következő módon: *„Nevezett lakására gépkocsival Pásztor⁴ és Szerdahelyi⁵ elvtársak mentek ki. Gépkocsival a Nagykőrösi úton megálltunk, és Szerdahelyi elvtárs elment Gémesi lakására, ahol Gémesit felkereste, hogy a Külügybe be kell jönnie, majd megmondta neki később négy szemközt, [hogy az] ÁVH beosztottja, és egyes kérdésekről vele akarunk beszélni. Gémesi azonnal rendelkezésünkre állt, és elmentünk a konspirált lakásba.⁶ Az úton általános politikai helyzetről beszéltünk. Konspirált lakásba kijött Horváth Árpád av. szds. bajtárs,⁷ aki a beszerzést gyakorlatilag végrehajtotta.”⁸* Így indult egy hosszú (1951–1980), diplomáciai fedésű „állambiztonsági karrier”, aminek csak egy rövid szakaszából, az 1957 és 1961 közötti időszakból származnak azok a törökországi a jelentések, amiket a következőkben közreadunk. De térjünk vissza még néhány mondat erejéig fiatal diplomatánk történetéhez, hiszen arra vagyunk kíváncsiak, hogyan alakult a sorsa, és hogyan került Törökországba, ahonnan a jelentéseit küldte.

1951-es beszerzése után mindössze egy évig dolgozott a párizsi követségen az állambiztonságnak, mivel munkáját nem tartották megfelelőnek, vagy ahogy a szervek fogalmaztak: *„Gémesit – eddigi tapasztalatunk alapján – a mi vonalunkon használhatatlannak tekintjük. Itt tartózkodása alatt magatartásával számtalanszor kompromittálta államunkat”,¹⁰* illetve *„konspirált Szántó elvtárs¹¹ előtt és téves információt adott”,* ezért hazarendelték, és megszüntették vele az együttműködést.¹² Ezt követően visszahelyezték a Külügyminisztérium állományába, ahol különböző beosztásokban dolgozott 1957 tavaszáig, amikor ismét külszolgálatra helyezték, mégpedig Törökországba. Az első általunk közreadott jelentése is tulajdonképpen egy külügyi jelentés, amit Murai István¹³ ankarai követ utasítására készített, akit Párizsból már jól ismert, s aki ott a mentora volt. Talán így kerülhetett ismét – mint potenciális ügynök – a szervek látókörébe, ugyanis annak az operatív tisztnek, aki felvette vele a kapcsolatot, *„feladata volt a külföldre kihelyezendő elvtársak ügyeinek intézése és kutatómunka végzése a KÜM állományában”.¹⁴*

Kiválasztására valószínűleg azért kerülhetett sor, mert a szervek szerint az '56-os események idején lojális magatartást tanúsított, s mivel a forradalom után az újjászerveződő állambiztonság súlyos káderhiánnyal küszködött, ezért a korábban titkosszolgálati munkára alkalmatlannak minősített és a hálózatból kizárt személyt ismét foglalkoztatni kívánták. Nem is beszélve arról, hogy a kiképzésével sem sokat kellett bajlódni, mivel már párizsi működése idején felkészítették az állambiztonsági munkára, különös figyelmet fordítva a kapcsolattartás módjára, ami levelezés formájában valósult

meg. Külön felhívták a figyelmét, hogy „*jelentései elkészítésénél törekedjen arra, hogy levelei részletesek, alaposak és konkrétak legyenek. A fenti szempontokat tartsa mindig figyelemmel. Témakörönként csoportosítsa levelét. Egy-egy szempontot tárgyaljon, és csak akkor térjen át újabb szempontok tárgyalására. A jelentéseit mással ne írassa. Ha nem tud gépelni, vagy nincsen lehetőség rá, akkor levelét kézzel írja meg. Csak a papír egyik oldalára írjon, és a szélén hagyjon kb. 4 cm margót. Jelentéseire minden alkalommal tegyen dátumot, és a jelentést minden esetben csak 1 pld.-ban készítheti. Azokról másolatot nem készíthet. Velünk való kapcsolat során az alábbi fedőnevet használja. Jelentéseit mindig azzal írja alá. Donát József.*”¹⁵ Ugyanakkor ügynöki személyes találkozókra csak magyarországi szabadsága alatt került sor.

Bár a Törökország elleni hírszerző munka nem tartozott a magyar állambiztonság első vonalához, a forradalmat követően az odamenekültek megfigyelése és tevékenysége, vagyis az, hogy milyen ellenséges tevékenységet fejtenek ki, s ezzel hogyan befolyásolják Magyarország nemzetközi megítélését, adott feladatot a magyar állambiztonságnak. A Török Köztársaság „politikai elhelyezkedése” a kétpólusú világrendszerben megkívánta, hogy a magyar hírszerzés jelen legyen az országban, s információkat gyűjtsön a helyi viszonyokról. Emellett az ún. „harmadik országos hírszerzés” bázisának is tekintették, vagyis hírszerzést végeztek az ország területén „*az Egyesült Államok és Anglia felé politikai és gazdasági vonalon*”,¹⁶ sőt különös figyelmet szenteltek az ország NATO-tagságának is.¹⁷ A fentiekben összefoglaltak jelentették a magyar állambiztonság törökországi hírigényét,¹⁸ az információk megszerzésének keretét pedig az ankarai követségen létrehozott rezidentúra adta.¹⁹ A magyar hírszerzés is tisztában volt vele, mint ahogy a világ bármely más titkosszolgálatára is, hogy a diplomáciai fedés rendkívüli operatív lehetőséget biztosít. Ebből a szempontból különösen fontos volt a mindenkori konzul személye és szerepe, mivel a szervek szerint „*mindenképpen a legkiválóbb és legközvetlenebb lehetőségei vannak a jelöltkutatás és tanulmányozás lefolytatására [...] A követségi munkának nincs még egy olyan területe, mely legálisan ilyen széleskörű lehetőséget biztosítana a hírszerzői feladatok ellátására, mert [...] jelképesen az ő személye jelenti a közvetítő kapcsolatot az idegenbe szakadt magyarság, de a Magyarországgal kapcsolatban álló külföldiekkel is.*”²⁰

Ezért talán nem véletlen, hogy „Donáth Józsefet” mint követségi titkárt Ankarában, majd a későbbiekben Törökország gazdaságilag és politikailag is legjelentősebb városában, Isztambulban foglalkoztatta a magyar hírszerzés, mégpedig konzuli minőségben. Az ügynök által Törökországból küldött jelentések azért is nagyon fontosak, mert bár a magyar történelem sok szállal kapcsolódik a törökhöz (a 150 éves oszmán uralomtól a szabadságharcok menekültjein át egészen a második világháború idején az isztambuli titkos tárgyalásokig), az 1923-ban létrejött modern Törökországról keveset tudunk. A közreadás célja ezért az, hogy egy „diplomata” jelentésein keresztül képet kapjunk a legfontosabb törökországi politikai (pártharcok és az 1960-as katonai puccs) és gazdasági folyamatokról (szegénység, rendkívül magas infláció), a térségben uralkodó viszonyokról (görög–török, jugoszláv–török, ciprusi kérdés), közeledő és távolodó álláspontokról (szocialista tábor és Törökország), valamint katonai kérdésekről (NATO) és a magyar emigrációról.

A szöveget az eredeti helyesírással közöljük, így az ügynök általi következetlenségeket sem javítottuk.

Dokumentumok

1. Murai István ankarai követ összefoglalója Gémesi Ferenc követségi titkár jelentéséről, 1957. augusztus 18.

Utasításomra Gémesi Ferenc köv. titkár elvtárs 1957. augusztus 14-én az istanbuli konzulátuson tartózkodott, és erről a következő jelentést tette: „1957. augusztus 14-én az istanbuli konzulátuson részletesen megbeszéltük a magyar szökevények jelenlegi helyzetét Törökországban. Ennek alapján jelentem, hogy – mint ismeretes – kb. 520 magyar szökevény jött Törökországba. A mai napig mintegy 129 személy adta be hazatérés iránti kérelmét, amelyből 111 személy hazatérését engedélyezték. Bizonyosnak látszik, hogy 111-ből legalább 90% haza kíván térni, sőt újabb jelentkezőkre lehet számítani.

Törökországból ez idő szerint a szökevények több mint fele, kb. 250 személy elhagyta az országot, akiknek túlnyomó többsége Argentínába kért beutazó vízumot. Tudomásunk szerint az istanbuli argentin konzulátusra közel 300 szökevény kért vízumot, ezek közül 150-180 személy argentin vízummal rendelkezik. A legújabb értesülések szerint a nagyszámú jelentkezés miatt az argentin konzulátus a további jelentkezéseket és kéréseket nem fogadja el, és a továbbiakban ezt lezártnak tekinti. A szökevények elmondásai alapján az argentin konzulátus a szökevényeket illetően elég tárgyilagos, mert nyíltan megmondják, hogy ne számítsanak könnyű életmódra, erősen kell dolgozni, ha meg akarnak élni, sőt az elhelyezkedési nehézségekre is felhívják a figyelmet. A továbbiakban több szökevény is elmondta, hogy az argentin konzulátus kijelentette: tudja, hogy sokan csak azért kérnek beutazó engedélyt, hogy Törökországból elmelessenek, és haza vagy más országba utazhassanak. Ennek ellenére ad vízumot, hogy ettől a helyzettől megszabadulhassanak, és valamely keresztény országba menjenek.

A magyar szökevények tömeges távozásának okai Törökországból a következőkkel indokolhatók:

Általában a szökevények sokkal rosszabb anyagi körülmények között élnek, mint Magyarországon. A jobb szakmunkások is mintegy 300-400 török fontot²¹ keresnek havonta, a többiek jóval kevesebbet, ezért a szökevények egy része nem dolgozik és a sirkeci²², pendiki²³ táborokban tartózkodnak, munkát nem vállalnak. Szinte egyöntetű a megállapítás, hogy számításukat nem találták meg, becsapták őket. Különösen a bécsi török követet szidják, aki állítólag havi 600-800 török fontot és lakást ígért.

Másrészt a sirkeci és pendiki táborokat lebontják, aminek munkálatait állítólag megkezdték, így a legminimálisabb lehetőségek sem látszanak biztosítva. Állítólag egy összevont tábort kívánnak a törökök létesíteni, Ankarától kb. 100 km-re, ahol szigorúbb rendszabályok és bizonyos kijárási korlátozások várhatók. Mindezek a körülmények elkeseredést váltottak ki a szökevények körében. Ezenkívül a konzulátus tudomására jutott, hogy Istanbul közelében egy harmadik tábor is létezik (Levend²⁴), ahol Nagy Béla²⁵ vezetése alatt egy villában kb. 35 személy lakik. Nagy Béla ezen személyeket saját maga válogatta ki egyrészt diákokból, másrészt fasiszta beállítottságú személyekből. Nagy Béla a pécsi általános iskola felső- tagozatának tanára volt [...] A Forradalmi Bizottmányt ő alakította meg, állítólag a torinói értekezleten²⁶ is részt vett. A Tercüman²⁷ c. török lap az összes magyar vonatkozású cikkeit tőle kapja. A szovjet főkonzulátus ellen szervezett provokáció értelmi szerzője ő volt. Erről a táborról feltételezhető, hogy kémeket kiképző iroda, a konzulátus megpróbálja az ebben a táborban tartózkodó magyarok neveit megszerezni, valószínűnek látszik, hogy a jobboldali emigráció egyik vezetője, Perényi Zsigmond²⁸ és Nagy Béla kapcsolatban áll egymással.

Végül említésre méltó, hogy a hazatéréssel kapcsolatos lehetőségek bizonyos kedvezőbb jelei mutatkoznak. Ezt igazolja többek között Bánd²⁹ elvtárs és az istanbuli kormányzó között lefolyt beszélgetés, mely szerint a kormányzó ígéretet tett a szökevények hazaengedésére. Ugyancsak a hazatérési engedéllyel bíró magyarokat, akik hazatérési

engedély céljából jelentkeznek a rendőrségen, nem olyan ellenségesen fogadják, mint azelőtt. Nem bántják őket, valamivel udvariasabbak velük, sőt itt is ígéretet kaptak a jelentkező magyarok, hogy hazaengedik őket. A hazatérési igazolványt csak abban az esetben veszik el, ha a szökevények óhajtják. Mindezen jelek augusztus hónapban váltak érezhetővé, ennek hatására ismételten megszorodott a hazatérésre jelentkezők száma; az utóbbi napokban Bánd elvtárs az istanbuli kormányzónak az ígérete alapján a hazatérni szándékozók névsorát megküldte. Ezen választól, illetve intézkedéstől függ a hazatérni kívánók problémája.

Véleményem szerint a konzulátus munkájában ezen a téren kisebb előrehaladás tapasztalható és tevékenyebb munkával bizonyos eredmény elérhető.”

Murai sk.
követ

[ÁBTL 3.2.5. O-8-358/2. Isztambuli magyar konzulátus 28–30.]

2. „Donáth” feladatainak meghatározása, 1958. január 6.

Budapest, 1958. január 6.

Kedves Donáth Elvtárs!

Leveledet rendben megkaptuk.³⁰ Nagyon örülök, hogy megértettük egymást. A párizsi üggyel kapcsolatos felvetésedre válaszolva nekem is az a véleményem, mint neked, és kérésed teljesítve, majd ha szabadságra jössz, erre visszatérünk.

Mielőtt az együttműködésünkkel kapcsolatos feladatokra rátérnénk, meg kell említenem, hogy mint ismeretes előtted a nemzetközi helyzet igen bonyolult. Ebben különleges szerepe van – ha a közel-keleti helyzetet vizsgáljuk – Törökországnak. Ez a helyzet intenzívebb munkát követel tőlünk, és kérek, ne haragudj, hogy mindjárt a második levélben arra kérek, hogy ezt tartsd szem előtt.

Feladatok:

A te helyzeted, mozgási lehetőség, az ellenséges elhárítás ellenőrzése, adminisztratív és egyéb viszony személyekkel és a követséggel szemben. Tapasztalsz-e figyelést? Milyen módszerrel? Volt-e ajánlkozás, provokáció stb.?

A követség beosztottainak helyzete, jellemzése, munkájuk, környezetük, jellemük, kapcsolatok, költekezéseik stb., kollektív szellem, intrika, egyéb ténykedések.

A követség épületének biztonsági helyzete, volt-e az utóbbi időben javítás külső munkásokkal, azok hogy voltak ellenőrizve, a belső biztonsági intézkedéseket hogyan tartják be, elzárás, ügyelet stb.

A követséggel szorosabb kapcsolatot tartó külföldi állampolgárok. Kik ezek? Részletesen mit tudunk róluk, milyen kapcsolat van velük, ki tartja ezt a kapcsolatot, és milyen lehetőségek vannak irányunkban?

Istanbuli konzulátus és kereskedelmi kirendeltség helyzete, az ott dolgozó elvtársak és a te lehetőségeid ebben az irányban. Mit tudsz az Istanbulban dolgozó Magyar Egylet tevékenységéről, oda bejáró személyekről?

Törökországban lévő magyar szakemberekkel kapcsolatos helyzet, és ez irányban milyenek a lehetőségeink.

A magyar disszidensek helyzete, kik közelednek felénk, mit tudunk róluk, működésükről stb., ha vannak hazatérni szándékozók, írd róluk.

A követség, kereskedelmi kirendeltség, konzulátus vagy ezek magyar alkalmazottainak alkalmazásában álló külföldi állampolgárok, azok helyzete.

Ezek a feladatok csak nagyjában vannak felvázolva, de részleteiben azért nem akarok kitérni, mert a Te lehetőségeidet és elképzeléseidet nem ismerem. Ezért kérek, hogy ezekre a kérdésekre válaszolva mindjárt írd le meglátásaidat, észrevételeidet, hogy a munkát ennek alapján végezzük.

Leveledet nagyon várjuk, amennyiben a munka során bármilyen jellegű probléma merülne fel, úgy inkább a megoldással várj, de előbb kérdezd meg tőlünk, és mi igyekezzünk módszerbeli tanácsot adni. A legfontosabb a perspektíva. Épp ezért a munkavégzésnél a legnagyobb fokú óvatosság és konspiráció szükséges.

Leveleidet a továbbiakban Donáth néven írd alá. A mi aláírásunk pedig Dénes lesz. A kapcsolatot levél útján tartjuk. A leveleket két borítékba tedd. A belső borítékra írd rá, Csécsei Kálmán elvtársnak. És a borítékot varrd át, és viaszpecséttel pecsételd le. A levélben a pecsétet először írd le /P. hogy bagoly, vagy amilyen pecséttel rendelkezel./ A külső borítékra, miután lezárod, írd rá, Gyurcsányi József elvtársnak, KÜM igazgatási főosztály. A külső borítékot lehetőleg, ha van, nejlon ragasztóval ragaszd le. A mi postánkat hasonló úton kapod.

Végezetül kellemes új esztendőket kívánunk Neked.

Elvtársi üdvözléssel:

Dénes

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2. Donát József 22–22/a. Dénes géppel írt aláírással.]

3. „Donáth” összefoglalója a török–jugoszláv kapcsolatokról, 1958. augusztus 27.

Ankara, 1958. augusztus 27.

Tárgy: török–jugoszláv kapcsolatok alakulása.

szig. titk.

Gépelte: NM.

Készült 3 pld.

(2 KÜM, 1 Követs.)

A török sajtó azt követőleg, hogy a Szovjetunió és a népi demokratikus országok kommunista pártjai elítélőleg nyilatkoztak a Jugoszláv Kommunista Párt revizionista politikájáról³¹ számos cikkben foglalkoztak a kérdéssel. Általában a már ismert szovjetellenes szövegeket és rágalmozásokat sorakoztatták fel azt igyekezve bizonyítani, hogy a szocializmust építő országok Jugoszlávia függetlenségére törtek, és őt a „kommunista blokkba” akarták bekényszeríteni. Ezen cikkezések után egyes jelenségek azt látszottak alátámasztani, hogy a török és jugoszláv külpolitika ismételten közeledik egymáshoz. Ez a közeledés oly formában nyilvánult meg itt Törökországban, hogy a jugoszláv nagykövetség fogadásaira és rendezvényeire az elmúlt időszakhoz képest a török hivatalos személyiségek nagyobb számban vettek részt, főleg magasabb beosztású személyek. Az egymással szembeni beszélgetések lényegesen szívélyesebb formában folytak, mint annak előtte. Ugyanakkor az itteni jugoszláv diplomaták, nyilván központi utasításra, a baráti követségek dolgozói számára a szovjet nagykövetség által rendezett filmbemutatókat a múlttal szemben mellőzik, nem járnak el. Egyúttal azt is meg kell mondani, hogy a jugoszláv diplomatáknak hivatalos török személyekkel a személyes kapcsolataik nagyon jók. Mindezen tények dacára az itteni baráti diplomaták véleménye szerint mindkét ország vezető körei nem valószínű, hogy hivatalos lépéseket tettek volna

a két ország közötti kapcsolatok rendezése és megjavítása érdekében. Általános az a vélemény, hogy a török kormány komoly mértékben neheztel a jugoszláv kormányra a Balkán Paktum³² működésének gyakorlati megszüntetése miatt. A Balkán Paktum működésének ilyen alakulása miatt a török kormány elsősorban a jugoszláv kormányt hibáztatja. Ismeretes, hogy a törökök különösen kezdetben vérmes reményeket tápláltak a Balkán Paktum életképes működése szempontjából. Nyilván ezen körülmény jelentős szerepet játszik abban, hogy a két ország közötti kapcsolatok megjavítását egyik fél sem szorgalmazza.

A kérdésről következtésképpen a jelen helyzetet alapul véve annyit lehet megállapítani, hogy a kapcsolatok javulása egyelőre csak főleg reprezentatív formában mutatkozik, nem látszik valószínűnek, hogy a közeljövőben a hivatalos körök részéről is kezdeményezések történnek a kapcsolatok megjavítása érdekében. Mindenesetre az megállapítható, hogy a török-jugoszláv viszony alakulását kétségkívül befolyásolja, attól függően, hogy Jugoszlávia kapcsolata a szocializmust építő országokkal javuló vagy csökkenő tendenciát mutat. Ha Jugoszlávia kapcsolatai rosszabbodnak a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal, akkor bizonyos, hogy a törökökkel való kapcsolataik javulnak.

[ÁBTL 3.2.6. 8-020. Törökországi rezidentúra levelezési dosszié 5. A dokumentum végén az aláírás kézzel, golyóstollal átfestve.]

4. „Dénes” levele „Donáthnak” az állambiztonság hírigényéről, 1959. március 9.

Budapest, 1959. III. 9.

Kedves Donáth elvtárs!

Tekintettel a közbejött sajnálatos eseményre³³ a személyes kapcsolattartás egy bizonytalan időn belül nem nyílik lehetőség, ezért ugyanúgy, mint a régebbi időben levélen keresztül fogjuk a kapcsolatot tartani

A levélcím marad Gy. J.³⁴ címe, ez annál is inkább aktuális, mert az új beosztással közvetlen kapcsolatban van.

A jelenlegi beosztás az elmúltnál jóval nagyobb lehetőséget biztosít, ismerve régebbi kapcsolatainkat a beosztás személy szerinti betöltésére mi tettünk javaslatot. Nagyon szeretnénk, ha a körülményeket maximálisan kihasználnád az aktív folyamatos munka érdekében.

Az elkövetkező időben az alábbi feladatokat kell végrehajtani.

1. A levelek folyamatos megírása. A felmerült problémákat naponta rögzíteni kell, azt a rejtjelző kazettában elhelyezni úgy, hogy a futárindításnál nem kell plusz munkát végezni.

Futár fordultával kérem pontosan rögzíteni, hogy milyen mód van az anyagok biztos tárolására, amennyiben problémák merülnek fel, javaslatot kérünk azok megoldását illetően.

2. Részletes leírást kérünk az esemény után alakult helyzetre vonatkozóan.

a. Sajtóviesszhang

b. Konzulátus beosztottai

c. Kereskedelmi kirendeltség beosztottai

d. Török személyek, társadalmi kapcsolatok

A leírás részletesen jelölje meg a hírforrást is.

3. Az eddigi istanbuli működésed alatt kialakult társadalmi kapcsolatok részletes jellemzése.

Név, életkor, beosztás, foglalkozás, vagyoni helyzet, befolyás, politikai nézete, aktivitása, őszintesége, vallási beállítottsága, erkölcsi jelleme, családi helyzete, szenvedélyei, kedvenc beszédtemája, hogyan került vele – a konzulátussal – kapcsolatba, milyen a kapcsolat, rendszeres-e, elmélyíthető-e, ki kezdeményezte, milyen vonalon stb.

Természetes a személyre vonatkozó anyagokat nem egyszerre kell leírni, mindig csak annyit, amit megtudunk, a leírás után kiválasztjuk a legmegfelelőbbet.

4. Meg kell keresni, fel kell újítani a konzulátussal meglévő korábbi jó viszony alapján Gricsán Kemálen Velenóra (magyar származású nő)-vel³⁵ a kapcsolatot, az előd kapcsolatban állt vele, egyelőre csak a kapcsolatot kell vele megkeresni.

5. Arató³⁶ viselkedésére és kapcsolataira vonatkozóan folyamatos jelentést kérünk.

Kedves Donáth elvtárs! Amint látod, nem kis feladat hárul Rád az elkövetkezendő időben, mi bizton számítunk munkádra.

A munka módszerét illetően bármilyen problémád van, írd meg, hogy tanácsokat tudjunk adni.

Elvtársi üdvözlettel: Dénes

L. Csécsey

[ÁBTL 3.2.1. Bt-152/2 170–170/a. A dokumentum jobb felső sarkában kézzel írva „Donáth tm M dosszié” szöveg szerepel. A szöveg végén Dénes aláírás, géppel írt tisztázatot, illetve kézírással L. Csécsey olvasható.]

5. „Dénes” levele „Donáthnak” a társadalmi kapcsolatok kiépítésének fontosságáról, 1959. május 13.

Budapest, 1959. május 13.

Kedves Donát Elvtárs!

1959. március hó 30-án kelt elég terjedelmes leveledet megkaptam, abból arra kell következtetnem, hogy idődet elég jól felhasználod és kezdesz ismerkedni az új környezeteddel, s kezded felmérni munkánkkal kapcsolatos lehetőségeket.

Részletes beszámolóid értékes volt részünkre, annál is inkább, mert sajnos a bekövetkezett események miatt meglehetősen rossz lett hírszolgálatunk, ami pedig a mai nemzetközi helyzetben megengedhetetlen luxus.

Elhiszem, nehezen váltál meg régi munkakörödtől, azonban tudomásul kell vened, hogy jelenlegi beosztásod is bír legalább olyan fontossággal és legalább annyira politikai munka, mint a többi.

Jelenlegi beosztásod összefüggésben van szorosan az emberekkel való foglalkozással. Úgy gondolom, hogy ez követel meg elsősorban alapos politikai felkészültséget, az emberekhez való helyes viszony kialakítását.

Szeretném figyelmedet mindenekelőtt felhívni arra, hogy az új munkaterületeden az egyik legfontosabb feladatnak kell, hogy tekintsd a társadalmi kapcsolatok³⁷ kiépítését. Erre minden lehetőséged megvan, részben azért, mert Istanbul viszonylatában te képviseled a Magyar Népköztársaságot, másodsorban azért, mert a konzulátus erre ügyfélforgalmánál fogva lehetőségeket biztosít.

Ez a feladat nemcsak a közös munkánk érdekében szükséges, de mint diplomatának külügyi feladata is.

A széles társadalmi kapcsolatok kiépítésének különösen a későbbiek során lesz fontos szerepe. A későbbiek során azt a néhány személyt, akikkel neked elsősorban a mi vonalunkon tanulmányozás és a lehetőségeinek a megállapítása miatt kell, hogy foglalkozzál.

Ez a feladat feltételezi a bennünket érdeklő személyekkel való gyakori találkozásokat. Azzal, hogy széles társadalmi kapcsolatokat fogsz kiépíteni a bennünket érdeklő személyekkel, túlmenően meg fogja nehezíteni az ellenséges elhárítás feldolgozó munkáját, s megnehezítsük azt, hogy bennünket érdeklő személyekkel való kapcsolatra felfigyeljen.

Rövid az idő már az általad közölt szabadságod megkezdéséig, azonban azt szeretnénk, ha hazajövedeled alkalmával részletesen be tudnál számolni társadalmi kapcsolataidról, s hogy visszameneteled előtt kiválaszthassuk majd azokat a személyeket, akikkel súlypontként kell, hogy foglalkozzál. Ezek a személyek lehetnek idegen állampolgárok, de ugyanúgy volt magyar állampolgárok is. Meg kell vizsgálni a meglévő társadalmi kapcsolataid közül, kik lennének alkalmasak arra, hogy őket a későbbiek során a velünk való együttműködésre megtalálva a helyes alapot bevonjuk.

Az ilyen személyek kiválasztásánál azonkívül, hogy lehetőségeiket a munkádban megállapítottad, meg kell állapítani azt is, hogy milyen érdekei fűződnek ahhoz, hogy Magyarországgal a kapcsolatot tartsa (rokon, baráti vagy esetleg anyagi érdek).

Ha ebből a szemszögből fogod vizsgálni a meglévő társadalmi kapcsolataidat, és ezeket a szempontokat fogod elsősorban figyelembe venni a személyekkel való foglalkozás során, meglátod, rövid időn belül értékes kapcsolatokra fogsz szert tenni, és eredményét fogod látni az egyébként nem könnyű munkádnak.

Változatlanul fontos feladatnak tekintsd a követség és a kereskedelmi kirendeltség beosztottjainak állandó tanulmányozását már megadott szempontok szerint.

Ami a munkával kapcsolatos módszereket illeti, azt a szabadságod ideje alatt idehaza részletesen megbeszéljük.

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2 38–39. A dokumentum jobb felső sarkában kézírással szerepel a „Donáth M dosszié” szöveg, gépi tisztázat nélkül. A dokumentum végén aláírás nem szerepel.]

6. „Donáth” levele „Dénesnek” Törökország bel- és külpolitikai helyzetéről, 1959. május 20.

Istanbul, 1959. V. 20.

Kedves Dénes elvtárs!

Május 13-án kelt leveledet megkaptam, amelyben elég részletes tájékoztatást kaptam a munkámmal kapcsolatban. Nem akarok, főleg ami a társadalmi kapcsolatokat illeti, részletekbe menően foglalkozni, igyekszem tömören vázolni az elmúlt három hónap rövid tapasztalatait. Mindenekelőtt előző levelémnek megfelelően első pontként egyes kül- és belpolitikai vonatkozású sajtóvisszhanggal és véleményekkel foglalkozom:

1. Sajtóvisszhangok és vélemények:

Belpolitikai vonatkozásban a legjelentősebb események a CHP³⁸ égei propaganda körútja volt. Inönü³⁹ és kb. 30 tagú képviselői kísérettel propaganda körútra indult, abból a célból, hogy a környéki lakosság előtt vázolja a török belpolitikai helyzet jelenlegi problémáit. A látogatás főbb állomásai: Izmir, Usak és Manisa volt. Inönüt mindenütt jelentős számú tömeg fogadta, ami annál inkább is érdekes, hogy ezen terület elsősorban a DP⁴⁰ erős bázisai közé tartozik. A DP-kormány minden lehetséges intézkedést elkövetett, hogy a propaganda körút sikertelenül végződjék, ezen kísérletek azonban eléggé visszajára sülték el. Latba vetették a rendőrséget [sic!], sőt a katonaságot is abból a célból, hogy lehetetlenné tegyék a gyűlések megtartását. Szándékos provokációt rendeztek, pl. Usakban, ahol az összegyűlt tömeget igyekeztek széjjelverni – nem sok sikerrel –, egy kb. kétszáz főből álló demokrata párti csoport nyilvánvalóan felsőbb utasításra támadást intézett Inönü ellen, a fején meg is sebesítették. A rendőrségi szervek semmit sem tettek annak érdekében, hogy ezt megakadályozzák, ellenkezőleg néma szemlélői voltak a provokációnak. Diplomáciai körök véleménye szerint szándékosan megrendezett provokációról volt szó, hogy alapot és lehetőséget keressenek arra, hogy a CHP és a többi ellenzéki pártok ellen már régóta a nemzetgyűlés előtt fekvő törvénytervezetet törvényerőre emelhessék, más szóval az ellenzéki pártok és a sajtó működési területét a legszűkebbre korlátozhasák. Ugyanakkor gyakorlatilag is foganatosítottak olyan intézkedéseket az újságírók megfélemlítésére, és bezárására, valamint az ellenzék sajtójának időszaki betiltására. Az elérni kívánt cél mindmáig realizálni nem tudták, sőt a hírek szerint számos demokrata párti kilépett a DP-ből, és Inönü személyéből akarva nem akarva szinte „nemzeti hőst” kreáltak. Változatlanul az a helyzet, hogy a belpolitikai feszültség továbbra is érezhető, és most már konkrétan számítani lehet arra, hogy a kormányzat erős rendszabályokat fog életbe léptetni az ellenzéki tevékenység megfékezésére. Az ezzel kapcsolatos törvénytervezet a hírek szerint szigorúbb lenne, mint bármikor azelőtt, s már a nemzetgyűlés előtt van.

Külpolitikai vonatkozásban a legnagyobb sajtóvisszhangja Szukarno⁴¹ indonéz elnök és Karamanlisz⁴² görög miniszterelnök látogatásának volt. Emellett a sajtó elég részletesen foglalkozott a genfi külügyminiszteri értekezlet előkészítésével, és a jelenleg folyó tárgyalásaival. Különösen az elmúlt hetek folyamán igen élénk diplomáciai, politikai mozgólódás észlelhető, amire például szolgál a jordán király⁴³ istanbuli látogatása, Erhág⁴⁴ nyugatnémet gazdasági miniszter a török pénz stabilitásával kapcsolatos, esetleges nyugatnémet hitelnyújtással kapcsolatos látogatásával, valamint Menderes⁴⁵ spanyolországi látogatása.

E látogatások közül most csak Szukarno elnök és Karamanlisz látogatásával kívánok foglalkozni, tekintettel arra, hogy a fenti kérdésekről jelentés ment, így csak a lényegét kívánom elmondani.

Szukarno látogatása: Szukarno elnök négynapos látogatása folyamán a török kormánykörök szélsőséges közeledést fejtettek ki irányában, és azt akarták elérni, hogy Szukarno elnök megbélyegzően nyilatkozzon a tibeti eseményekről,⁴⁶ úgyszintén a kommunista „terjeszkedési veszély”⁴⁷ ismert imperialista felfogását is támogassa. Hírek szerint ezt Szukarno határozottan visszautasította, és ugyanakkor itt elmondott beszédei bizonyos sajnálkozást váltottak ki tekintettel arra, hogy igen erélyesen foglalt állást a hollandok ellen, valamint Új-Guinea kérdésében⁴⁸ is. Szukarno határozottan síkraszállt az indonéz semlegességi politika mellett. Belpolitikai vonatkozásban az irányító demokrácia téziséét védelmezte. A törökök szintén nem voltak hajlandók Hollandia megbélyegzésére és Új-Guinea kérdésében az indonéz álláspont támogatására. A látogatás egyetlen pozitívumának tekintik, hogy a két tárgyalófél elismerte annak szükségességét, hogy gazdasági és kulturális vonatkozásban szorosabbá tegyék a két ország együttműködését. A kommunikációban homályosan utaltak egy későbbiekben felállítandó vegyesbizottság létrehozásának szükségességéről [sic!]. Ezen okoknál fogva a látogatást elsősorban protokolláris jellegűnek tekinthetjük.

Görög kormányküldöttség látogatása. A két tárgyalófél igen zsúfolt napirendet állapított meg, így többek között szóba került a két ország NATO-n belüli együttműködése, a közel-keleti és bagdadi paktummal⁴⁹ kapcsolatos vélemény, Balkán paktum,⁵⁰ ciprusi egyezmény⁵¹ alapján részlet problémák kérdése, halászáti és a kisebbségek kérdése.

E kérdések közül, annak nagy többségében nem tudtak közös nevezőre jutni. Általában az a vélemény, hogy a látogatás egyetlen pozitívumának az tekinthető, hogy a két fél a sokévi viszály után kölcsönösen jóindulatú megértést tanúsított a problémák megoldása irányában, és ugyanakkor a tárgyalások során törekedtek jó légkör kialakítására, és állítólag türelemmel hallgatták egymás véleményét. A közleményben egyetlen konkrét pontnak az tekinthető, hogy a NATO-n belül szoros együttműködést kívánnak folytatni a közös védelem fontossága szempontjából, amelynek első megnyilvánulási jelének tekintik görög tisztek izmiri NATO parancsnokságra való visszatérését. Alá kell húzni még, hogy a két országot érintő fontos kérdésekben, mint a ciprusi kérdés részletproblémáinak, a halászáti kérdés és a kisebbségek kérdésében minden bizonnyal egyáltalán nem tudtak megállapodni, sőt a nézőpontok közeledését sem lehetett megállapítani a tárgyalásokat általában eredménytelennek minősítik, különösen az utóbbi kérdések alapján, és itteni diplomáciai körök sem gondolnak arra, hogy a közeljövőben e kérdésekben még az amerikai nyomás ellenére is előbbre tudnának jutni. A látogatásnak egyik érdekessége közé tartozik, hogy a török kormány óhaja ellenére Karamanliszék látogatást tettek Inönü lakásán, bár nem találták ott Őt, így csak névjegyüket adták le. Ennek előzménye több helyről nyert megerősítés szerint, hogy Inönü Pasmazoglu görög nagyköveten keresztül felhívta többek között Karamanliszék figyelmét arra, hogy a jelenlegi török kormány nem képviseli valóban a török nép érdekeit, másrészt hivatkozott Inönü arra, hogy az 1961-es választásokon biztosra veszi a DP bukását, így a jövőbeni görög-török viszony kialakításában szerepet játszhat, ha ezt figyelembe veszi. Inönü azt is aláhúzta, hogy a török-görög viszály lényegileg a Menderes-kormány uralomra jutása után romlott meg. Ezért az Inönünél tett látogatást úgy tekintik, hogy azzal a görög kormány azt kívánta aláhúzni, hogy fontosnak tartja a török ellenzék véleményét a felmerült görög-török vitás kérdésekben.

A kereskedelmi kirendeltség helyzete:

Arató⁵² elvtárs végleges hazarendelése után az ottani feszült helyzet látszólagosan megjavult. Úgy látom Rédei elvtárs komoly gondot fordít arra, hogy jó kollektív szellem alakuljon ki, a kirendeltségen ennek máris bizonyos jelei kezdenek megmutatkozni. A munkát illetően Arató eltávozásával mutatkoznak bizonyos nehézségek, de ezek korántsem olyan jelentősek, mint ahogyan kezdetben látszottak. A konzulátus a maga részéről ebben igyekszik segítséget nyújtani, úgy a jó kollektíva kialakításában, mint a hivatali munkához. Röviden viszont ki szeretnék térni arra, hogy az éberség területén elég súlyosnak látszó hiányosságok voltak tapasztalhatók Rédei et. erről írt jelentést az illetékes szervek felé, de én már most határozottan felhívtam a figyelmet arra, hogy bizonyos rendszabályok azonnali megtétele szükséges. Arról van szó, hogy Ilhami gépkocsivezető, de főleg Nóra nevezetű török állampolgárságú alkalmazottak[na]k] viszonylag könnyű lehetőségei voltak a munka betekintésében, annál is inkább, mivel Nóra elég jól megtanult magyarul. Mint az elvtársak elmondották, több alkalommal tapasztalták, hogy még a jelentéseikbe is betekintett, emellett mindig talált valami ürügyet, hogy a tárgyalások folyamán az irodahelyiségekbe bemenjen és hallgatózzon. Bizonyosnak látszik, hogy mindkettő a török rendőrség által be van szervezve, s az a feladatuk, hogy a lehetőségekhez képest minél többet megtudjanak a kirendeltség munkájáról, valamint hogy követni tudják, ki azok, akikkel a kirendeltség bizalmas ügyekben tárgyal. Továbbá szekrények hiánya következtében és helyelég telenség miatt a bizalmas iratoknak a biztonságos tárolását egyáltalán megoldani nem tudják. E kérdésekben úgy igyekeztünk segítséget nyújtani, hogy megmondtam Rédei et.nak, hogy bizalmas iratok őrzését a konzulátuson tárolhatják, másrészt különös figyelmet fordítanak arra, hogy a két török alkalmazottat a legmaximálisabb mértékig elszeparálják. Ilyen és hasonló rendszabályok foganatosítását máris megkezdték és így

remélhető, hogy legalábbis részben az eddig ott tapasztalható lazaságokat felszámolják. Egyébként a dolgok csak néhány nappal ezelőtt jutottak a tudomásomra. Feltétlenül javaslom, hogy a kérdésről teljes betekintést nyerjeteek valamilyen formában, a kirendeltség biztonsági helyzetéről szóló jelentést tanulmányozzátok át. Amennyiben szükségesnek találjátok, úgy a legközelebbi alkalommal részletesebb tájékoztatást is adhatok a probléma egészéről.

3. Társadalmi kapcsolatok.

E kérdéssel kapcsolatban röviden csak annyit szeretnék elmondani, hogy igyekeztem megismerkedni az itteni magyarokkal, és a bemutatkozó diplomáciai látogatások mellett főleg kulturális vonatkozásban kapcsolatokat kiépíteni. Most egyes személyekkel való beszélgetésekre nem kívánok kitérni, úgy gondolom, hogy mivel jún. 18-án indulok haza szabadságra, helyesebb, ha otthon alaposan felkészülve tájékoztatlak benneteket e kérdéssel kapcsolatban, egyben közölném azon elgondolásomat, amelynek révén e munkaterületen eredményesebb tevékenységet tudnék kifejteni. Most csak egy beszélgetésről küldök tájékoztatót Gökbilgin⁵³ török professzorral. Végül közlöm, hogy jún. 20-án érkezem Pestre, és akkor lesz lehetőség sok kérdés megtárgyalására.

Eltársi üdvözlettel:

Donáth

[ÁBTL 3.2.1. Bt-152/2 „Donát József” 111–113. A dokumentum elején „Vadász et.⁵⁴ beszámoltatásról gondoskodni kell megfelelően VI.2.” kézírásos szöveg szerepel olvashatatlan aláírással, géppel írt tisztázat nélkül. A dokumentum végén kézírással: „Eltársi üdvözlettel: Donáth”.]

7. „Donáth” levele „Antalnak”⁵⁵ az ankarai követség helyzetéről és a törökországi kapcsolatairól, d. n.

Kedves Antal Elvtárs!

Hosszas várakozás után végre levelet kaptam tőled, ami eléggé váratlanul ért. Remélem a jövőben meg tudjuk oldani az ilyen problémákat és az otthoni személyes beszélgetés alapján végleges álláspontot tudunk kialakítani.

Rátérve ez általad felvetett kérdésekre az alábbi tájékoztatást tudom adni.

A bekövetkezett változás bizonyos mértékig megnyugtatta a kedélyeket, sokkal kevesebb az egymással való civódás, mint szeptember előtt volt. Kezd egy jónak mondható kollektív szellem kialakulni, bár meg kell mondanom, hogy nem is annyira a dolgozók között voltak viták, hanem elsősorban a vezető és helyettese között, melyet ők igyekeztek az egész követségre kiterjeszteni.

Bizonyos klikket igyekeztek kialakítani maguk köré, azért alkalomadtán mindkettő a saját igazát, ha szükséges bizonyíthassa. Erről röviden ennyit, amennyiben érdekel részletesebben, a véleményem, hogy ezt szeretném inkább személyesen elmondani. Megjegyzésem mindkettőjükről, hogy mindkettő hibás a történetekben, és nehéz természetű emberek.

A biztonsági helyzetet illetően, ami a követség biztonsági helyzetét illeti, az kielégítőnek tekinthető. A biztonsági munkák elvégzése után különösebb problémák nem merültek fel. Az ügyeleti szolgálatot rendszeresen megtartjuk, úgyszintén az előírt követelményeket is betartjuk. A ház állandó őrzése biztosítva van. Probléma legfeljebb csak azután lehet, ha a terv szerint a házat eladjuk, és újat építünk, mert akkor kénytelenek leszünk az összes

berendezést a székházba felvinni, és ott dolgozni addig, amíg az új el nem készül. Persze ez egyelőre csak terv, bár igen közelinek látszik a megvalósítása. Ami a személyi és más jellegű biztonságot illeti, abban változás nem igen tapasztalható. Változatlanul erős figyelem alatt tartjuk a személyek mozgását, úgy a mieinket, mint azokat, akik bejárnak a követségre. De én is tapasztaltam, hogy kísérnek felváltós módszerrel.

A török kül- és belpolitika irányvonalában eltérésről nemigen beszélhetünk. Változatlanul merev és ellenséges a szocialista országok irányában. A török kormánykörök egyelőre várakozó álláspontot foglalnak el a nagy nemzetközi kérdések irányában, ez alatt azt értem, hogy még nem hajlandók tudomásul venni a nemzetközi helyzet enyhülő légkörét, a gyakorlatban változatlanul a hidegháborús politika irányvonalát követik. Egyelőre csak szavakban létezik az enyhültebb politika elismerése, tettekben nem. Feltehetően a csúcsértekezlet után akarják véglegesen kialakítani álláspontjukat, azaz az imperialista politika utáni igazodást.

Belpolitikai vonatkozásban – a legjellemzőbb a két párt DP és CHP közötti éles szócsata, amely az utóbbi időben élesedett éppen emiatt, mivel valószínűen ez évben választások lesznek. Ez egyben meghatározza a kormány mind erősebbé váló terrorpolitikájának folytatását.

Ami megmutatkozik az élet minden területén. A gazdasági helyzet továbbra is súlyos és labilis. Mivel a török kormánykörök további gazdasági segélyeket egyelőre még biztosítani nem tudtak, így a maguk számára hasznosabbnak vélik, ha választások időpontját előbbre hozzák, mert további segélyek nélkül a jelenlegi gazdasági helyzet rosszabbodását megakadályozni, a későbbiek folyamán még kevésbé tudják. Úgy néz ki, más kiutat találni nem tudnak, mint a választások kiírását, tudniillik a jelen helyzetben több esélyük van a választások megnyerésére, mint később. A választások időpontja május, de az idő rövidege miatt inkább szeptember, október hónapra várható reálisan.

A kapcsolataimat illetően azt tudom mondani, hogy hivatalos kapcsolataim lényegileg 3 csoportra osztható.

1. A baráti diplomaták hasonló beosztottjaival jónak mondható kapcsolataim vannak. Ezen kapcsolatok a munkából eredendően politikai és gazdasági vonatkozásúak.

2. A kapitalista országok diplomatái közül jó kapcsolatoknak nevezhető a politikai információszerzés szempontjából az iraki II. titkár, a tuniszi ügyvivő, görög tanácsos [...], indonéz tanácsos [...] és japán tanácsos [...], ezeken kívül jónak mondható még osztrák titkár [...] és Egyesült Arab Köztársaság tanácsosa, volt szír ügyvivő [...], a többiekkel a kapcsolat szinte kizárólag protokolláris jellegű.

3. A törökökkel való kapcsolat főleg protokolláris jellegű. Ilyen kapcsolatom van a munkából adódóan a Külügyminisztériumban. [...] protokollfőnök-helyettes, [...] III. főoszt. vezetőhelyettes, [...] kulturális oszt. vezetője, [...] magyar referens és útlevélosztály helyettes vezetője. Ezekkel egy-egy konkrét kérdés kapcsán, illetve udvariassági látogatás alkalmából volt alkalmam több ízben beszélgetni.

Ezen kívül főleg kulturális területen működő törökkel van ismeretségem.

[...] zeneszerző (felesége magyar)⁵⁶

[...] zenekonzervatóriumi tanár

[...] színházi kritikus és rendező

[...] orientalista egyetemi tanár (iskoláit Magyarországon végezte)

[...] egyetemi tanár (beszél magyarul)

Fuat Köprülü egyetemi tanár (volt külügyminiszter 1954-55-ben)⁵⁷

4. Magyarokkal nincs kapcsolatom, mindössze két személy ismerek, Kemalné özvegy /férje a Merkez bank volt igazgatója, 70 éves, Kerekesné, aki Osmenliben [Osmaneli?] lakik, időközönként jár Ankarába.

Ezzel zárom leveletemet, és közlöm, hogy május 15-én indulok szabadságra és kb. 18–19-én érkezem Budapestre vonattal. Remélem, ha vázlatosan is, válaszoltam az általad feltett kérdésekre.

Eltársi üdvözlettel:

Donát

U.i. Jó lenne, ha legközelebbi alkalommal az otthon megbeszélte jelszó alapján kapnám meg a leveleket.

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2. „Donáth József” 43–43/a. Kézírástos dokumentum. A dokumentum elején a jobb felső sarokban kézírással a következő olvasható: „47-49-ig azonos volt, 1 pld megsemmisítve 63. V. 23.” Olvashatatlan aláírás. A dokumentum végén a Gémesi aláírás átfestve, Donát aláírásra javítva.]

8. „Donáth” levele Ankarába való áthelyezéséről, 1959. október 20.

Kedves Dénes Elvtárs!

Az elmúlt hetek folyamán igen sok dolog futott össze, hogy mást nem említsek, mint a Béke hajó elsüllyedése, 58 izmiri vásár stb., így ez alkalommal nem tudok írni. Nem felejtkeztem el az általad kért két személyre (Gyenis 59 és Fogel Alíz 60) vonatkozó adatok leírásáról. A legközelebbi alkalommal ezt megküldöm. Most arra kérek, hogy ti is válaszoljatok alábbi kérdéseimre. Mint tudjátok, hivatalosan vissza vagyok helyezve Ankarába, így az otthon megbeszélte feladatoknak nem tudok olyan formában eleget tenni. Ezért szükségesnek tartottam, hogy a megváltozott helyzetnek megfelelően (Várkonyi) határozzatok meg esetleges ankarai feladatokat. Én egyébként szeptember végén vagy október első napjaiban megyek át Ankarába, úgyhogy ezen időn belül konkrét válaszra lenne szükségem.

Eltársi üdvözlettel:

Donáth

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2 Donát József 39. Kézírástos dokumentum, dátum nélkül. A 40. lapon található gépi tisztázata szerint a jelentés 1959. október 20-án készült. A papíron jól látható, hogy négyréte hajtották.]

9. „Antal” levele „Donáthnak” új feladataival kapcsolatban, 1960. március 9.

Szigorúan titkos!
Bp. 1960. március 9.

Kedves Donáth Elvtárs!

Ne haragudj, hogy levelemmel zavarlak. Hogy ez ideig nem kerestünk, annak okát nem akarom vázolni, egy bizonyos mértékig közrejátszott a Te áthelyezésed is és egyéb problémák.

Megkérlek arra, hogy a jelenlegi állomáshelyeden észlelt eseményekről levél formájában légy szíves tájékoztass bennünket. Először is a kinti biztonsági helyzettel kapcsolatban, ennél a kérdésnél kérem, részletesen írd le, hogy áll a kinti biztonság helyzete. A kinti

helyzetet figyelembe véve kül- és belpolitikai helyzettel kapcsolatban írd le észrevételedet, továbbá hivatalos kapcsolatodról, akik minket érdekelnek, részletesen tájékoztass.

A levél átadójának bizalommal add át leveledet, az el fogja hozzánk juttatni. A jövőt illetően ilyenformán kívánjuk megoldani a levelezéssel kapcsolatos problémákat. Azt hiszem, ez részedre is megfelelő.

Eltársi üdvözlettel:

Antal

U.i. Leveleidet, melyet részünkre küldesz, Antal elvtársnak címezd. A levelet mindig annak az elvtársnak add át, akitől mi küldünk levelet, mindaddig, amíg mi más levelezési formát nem eszközölünk.

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2 Donát József 42. A dokumentum végén az aláírás kézzel, gépi tisztázattal.]

10. „Antal” levele „Donátnak” azokról a témakörökről, amelyekről beszámolót várnak tőle a budapesti szabadsága idején, 1960. április 29.

Budapest, 1960. április 29.

Kedves Donát Elvtárs!

Leveledet rendben megkaptuk, melyből érthető, hogy május 15-én érkezel szabadságra. Kérem, hogy a 111-461 vagy a 111-498 telefonszámon jelentkezzél.

Mivel szabadságra érkezel haza, így különösebb szempontokra nem kívánok részedre küldeni, ellenben megkérlek arra, hogy készüljél fel az alábbiakra:

1. Törökország politikai helyzete, ezen belül egyes pártok politikai állásfoglalása a kormánnyal vagy egyes pártokkal szemben.
2. Gazdasági szakemberek állásfoglalása a kormánnyal vagy egyes pártokkal szemben
3. Az országon belüli általános politikai és gazdasági helyzet, beleértve a tömegek és egyéb intellektuális elemek magatartását.
4. Törökországgal szövetségben lévő országok gazdasági, politikai, katonai értesülések konkretizálva (jugoszláv vagy egyes NATO szervek)
5. Egyes személyek jellemzése, melyekkel kapcsolatban áll, hivatali munkáját vagy magánjellegű kapcsolatokat beleértve.
6. Általános helyzet a be- és kiutazókkal kapcsolatban
7. A követségen, illetve külképviseleteinken kint dolgozó magyar és idegen állampolgárságú alkalmazottak részletes jellemzése.

A fenti pontok szerint kívánom részletesen átbeszélni veled a kint léted alatt tapasztaltakat, illetve a fenti pontokra készítsd el beszámolódat.

Eltársi üdvözlettel:

Antal

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2. „Donáth József” 50. A dokumentum végén az aláírás kézzel, gépi tisztázattal.]

11. „Donáth” levele „Antalnak”, amiben beszámol az 1960-as törökországi katonai puccsról, d. n.

Kedves Antal Elvtárs!

Leveledet rendben megkaptam. Megbeszélésünk értelmében rögtön rátérnék a tárgyra. Bevezetőként kihangsúlyozom, hogy elsősorban olyan momentumokat ragadok ki, amelyek egyrészt a jelentésekben nem igen szerepeltek, másrészt a belpolitikai helyzet megértéséhez véleményem szerint lényegesek. A török belpolitikai helyzet ismertetésének keretében 3 kérdés csoport alapján kívánom azt tagolni.

1. A katonai puccs előzményei. (Főleg barátoktól szerzett információk alapján.)

A Menderes-kormány bukásának oka elsősorban abban keresendő, hogy a gazdasági helyzet katasztrofális volta miatt nem áll[t] rendelkezésre olyan eszköz, amelyből kiutat tudott volna találni. Ehhez még hozzájöttek a nagyarányú terrorintézkedések, melyek általános felháborodást váltottak ki, főleg a városi lakosság, értelmiség részéről. Zorlu⁶¹ Párizsból⁶² üres kézzel tért vissza éppen abban az időben, amikor a választások elhalasztása miatt a két párt között a harc annyira kiélesedett (CHP-DP), hogy félt lehetett egy esetleges fegyveres összecsapás a két párt hívei között. Ebben a kétségbeesett gazdasági helyzetben határozták el Menderesék, hogy a csúcskonferencia kudarc ellenére elmennek Moszkvába. Az amerikaiak a csúcskonferencia bukása után természetesnek vették, hogy hű csatlósuk, Menderes lemondja moszkvai útját, mivel ennek ellenkezőjéről meggyőződte, elhatározták, hogy azt minden áron megakadályozzák. Sok jel mutat arra, hogy a diáktüntetések mögött az amerikaiak állottak a célból, hogy Menderesék figyelmét teljesen lekössék a belpolitikai események, és ne tudjon foglalkozni a moszkvai tárgyalások előkészületével.

A Menderes-kormány legnagyobb baklövését akkor követte el, amikor az ostromállapotot kihirdette, mert ezzel lényegileg átadta a hatalmat a katonaságnak, amely akkor már komoly előkészületeket tett a puccs megszervezésére. Az ostromállapot alapján az összes hírközlési eszközök [sic!] a katonaság kezébe kerültek, így ellenőrzésük alá vonták a kormány intézkedéseit. A katonai puccs szervezőinek nagy segítséget jelentett az is, hogy a U2 kémrepülés⁶³ nyilvánosságra kerülése után 3 nappal hadiállapotot rendeltek el Törökországban, ezáltal a katonák nem mehettek el szabadságra. Az amerikaiak tudtak a szervezkedésről, ha nem is pontosan, mert állítólag a puccs megszervezését a NATO izmiri parancsnokságáról irányították Gürselék⁶⁴. Ugyancsak tudott a katonai szervezkedésről İnönü is. Félt tőle, de az események túlzottan kifejlődött menete [sic!] miatt nem tudott ellene fellépni, mert ez tekintélyét és népszerűségét erősen lecsökkentette volna. Félelme abból adódott, hogy így – akkor kevesebb lehetőséget látott arra, hogy pártja legális úton hatalomra kerüljön, mint rendes választások esetén. Mint ez a későbbiekben kiderül, aggályai nem voltak alaptalanok. Egyes értesülések szerint még az ostromállapot kihirdetése előtt azt sugalmazta Menderesnek, hogy belpol. kérdésekre ne használja fel a katonaságot. Ezen intelmét Menderesék elvetették, mert túlságosan bíztak a saját erejükben. Az előzményekről röviden ennyit, ismétlem, csak azon kérdéseket ragadtam ki, melyek jobban megvilágítják a Menderes-kormány bukásának okait, és a küldött jelentésekkel együtt teljesebb képet nyújtanak.

A puccs után kialakult belpolitikai helyzet

E kérdésnél szintén csak a lényegét kívánom érinteni, részletekbe nem bocsátkozom. Az ún. forradalmi kormány a hatalom átvétele után mint ismeretes a Menderes-kormány tagjait és a DP képviselőket letartóztatta és internálta Yassi szigetére. Ezt követően fő feladatának tekintette többek között az ország tényleges gazdasági és politikai helyzetének felmérését, ebből adódóan intézkedéseket fogantatosított a hatalom megtartásának biztosítására. Úgy is mondhatjuk, hogy megtette a szükséges előkészületeket egy huzamosabb ideig tartó uralmon maradás érdekében. Ennek megvalósítása azonban számos akadályba ütközik. Mindenek előtt megállapítható, hogy a

forradalmi kormánynak nincsenek kapcsolatai a széles tömegekkel, ebből kifolyólag a helyzete meglehetősen labilis. Ezért a kormány fő feladatának tekinti a kapcsolatok kiépítését a tömegekkel, amely azonban főleg vidéken komoly akadályokba ütközik. Már uralkodásának két hónapos uralma alatt Törökország számos részén kormányellenes megnyilvánulások és szervezkedések voltak. (Izmir és környéke, Diarbakir stb.) Ezeknek jelentőségét mutatja, hogy a kormány az ország különböző rezsiójában [régiójában] kénytelen volt forradalmi bíróságokat létrehozni. A gazdasági helyzet változatlanul katasztrofális, az e téren hozott intézkedése csak még jobban növeli az elégedetlenséget, mert nem kisebb dolgot követelnek a néptől, mint a nadrágszíj meghúzását akkor, amikor már nemigen lehet húzni. A kormányon és a NEB-en⁶⁵ belül nincs egyetértés, de ami még súlyosabb, a hadseregen belül sem. A kérdés lényege abban foglaltatik [sic!] össze, hogy a NEB-en belül az ún. fiatal tisztek csoportja (akik közül számos[nak] nacionalista felfogása van) ragaszkodik a hatalomhoz és a CHP és Inönüék ellen dolgozik. Éppen az elmúlt hetekben a hadseregen belül[i] tisztogatás, és főleg a tábornoki karon belül azt jelenti, hogy a fiatalok elképzelései diadalmaskodtak, mert a tábornokok nagy része, akiket nyugdíjaztak, Inönüvel szimpatizál, de jócskán található köztük Menderes hívei is. Egyébként a helyzetet még csak bonyolítja, hogy a Türkes⁶⁶ vezette csoport éppen Norstad tábornok⁶⁷ látogatása idején olyan kívánságokat terjesztett elő az amerikaiaknak, amelyek azelőtt nemigen történtek. Így többek között a NATO fennhatósága alá tartozó török egységek csökkentését is ezzel kapcsolatos katonai kiadások átvállalását és támaszpontokon lévő amerikai hatáskörének megnyirbálását (kissé De Gaulle-féle elképzelések). De ehhez kell tudni, a félreértések elkerülése végett, hogy a Türkes-csoport ugyanúgy amerikai nyugatbarát, mint Inönüék, és ugyanakkor élesen kommunistaelenes, csaknem annyira feltétel nélküli kiszolgálóivá akarnak válni az amerikaiaknak, mint Menderesék voltak. Ezek a dolgok persze nem nagyon tetszenek az amerikaiaknak, ezért véleményem szerint azt szeretnék elérni, hogy a forradalmi kormány mielőbb tartsa meg a választásokat, és adja át a hatalmat a politikai pártoknak, azaz Inönüéknek, mert az az ő szempontjukból talán megfelelőbb lenne. Ebből kifolyólag mutatkozik egy másik probléma – tudniillik, ha ezen elképzelés helyes – akkor az amerikaiaktól a közeljövőben jelentősebb kölcsönre nem számíthatnak, e nélkül pedig a kormány helyzete változatlanul igen labilis és ingatag marad. Kérdés az, hogy az amerikaiak merik-e vállalni ezt a kockázatot, hogy a kölcsön elodázását a végtelenségig húzzák, mert esetleg arra kényszerítheti a kormányt, hogy másfelől jövő kölcsönt is elfogadjon, ez pedig nem vitás, hogy az USA itteni pozíciójának gyengülését eredményezheti.

Röviden összefoglalva tehát a helyzetet, a központi kérdés a jelenlegi gazdasági helyzet fenntartása (nem javítása) mely csak újabb és jelentősebb gazdasági kölcsönökkel, illetve segélyekkel képzelhető el. E nélkül nem tudják az inflációt megakadályozni.

A kormánynak mivel nincs kapcsolata a tömegekkel, azok megnyeréséért a szavakon kívül adni kellett valamit, erre sok lehetőség nem mutatkozik. Nyilván ezen meggondolásból vetődött fel egy földreform végrehajtásának kérdése, amely a paraszti tömegek részéről szimpátiával találkozna. Fő probléma, ami még az egészhez kapcsolódik, hogy választások esetén is miképpen tudja a kormány a hatalmat biztosítani a hadsereg számára. Talán kétkamarás rendszeren keresztül és a szenátusban megszerzendő többség révén kívánják elérni, továbbá a többi pártok megerősödését a CHP ellen. Mindenesetre azt megállapíthatjuk, hogy számos kérdés még feleletre vár, és azoknak megoldását ma még nem látni világosan. Egy bizonyos, hogy a kormány helyzete eléggé labilis és az egész belpolitikai helyzet zavaros, amely bővelkedhet az elkövetkező időben különböző fordulatokra [sic!]. A kormánynak igen erős és határozott magatartást kell tanúsítania ahhoz, hogy a hatalmát biztosítsa.

Külpolitikai vonatkozásban: Jelentős változás nem tapasztalható, vagy nem várható az előző kormány külpolitikájával szemben. Egyelőre csak szavakban fejlődik ki bizonyos ésszerűbb külpolitika folytatásának igény, mely azonban inkább a belpolitikai gyengeségből adódik. Eddig mindössze az arab országokkal kapcsolatban fejeztek ki

nagyobb megértést, mint Menderesék. Erre példaként említhető Gürsel nyilatkozat az algériai kérdést⁶⁸ illetően. Továbbá az arab országok követeivel folytatott megbeszélés. Amennyiben szükségesnek tartjátok, hogy ezzel a vonatkozással is részletesebben foglalkozzak, úgy írjátok meg, és elgondolásaimat, valamint értesüléseimet igyekszem érthetően és világosan kifejtetni.

Ezek után megemlítem, hogy a biztonsági helyzetben változás az otthoni megbeszélés óta nem történt. Változatlanul kielégítőnek tartom az eddig alkalmazott rendszert. Az új követségi épület építésével kapcsolatban nem hiszem, hogy jövő év tavasza előtt arra sor kerüljön, annál is inkább, mert a telek eladásának kérdése tárgytalanná vált, mivel az ETI Bank a rendszerváltozás után visszalépett. Új vevő eddig még nem akadt, és úgy néz ki, egyhamar nem is találunk. Ezzel szemben viszont a követség kőkerítését javítják, így török munkások dolgoznak rajta az itteni „Villayet”⁶⁹ megbízásából, ezáltal a követség épületén kívüli területeken tartózkodnak napközben, sőt a hátsó kapu nyitva van éjjel is addig, amíg a munkálatokat el nem végzik. Remélhetőleg két héten belül befejezik. Addig is a ház körül fokozottabb ellenőrzést gyakorolunk, és magam is, gyakrabban személyen meggyőződöm az ügyeleti szolgálat pontos betartásáról, mint azelőtt.

Az itt élő magyarokkal kapcsolatban a már említett Kurtisnén kívül még két személlyel sikerült beszélnem a célból, hogy mielőbb pontosan felmérjük azt, hogy mennyi magyar él Ankarában. Remélem, hogy októberben el tudok a jelentéssel készülni.

Más egyéb kérdésről nem írok, de feltétlenül kérek, hogy a legközelebbi alkalommal írjátok meg, mi az ami téged elsősorban érdekel, megfelelő-e számotokra, a belpolitikai jelentés, és azt a jövőben is ebben a formában írom-e.

Ezzel zárom leveletemet, válaszdokra várva.

Eltvársi üdvözlettel:

Donáth

U.i.: Írógépem Istanbulban van, megpróbálom áthozatni, és legközelebb géppel írom leveletemet.

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2 „Donáth József” 59–60. Kézírással készült dokumentum, dátum nélkül.]

12. „Donáth” jelentése „Antalnak” a törökországi magyar emigrációról, 1961. január 16.

Fotómásolat a tájékoztató alónak [alosztálynak] átadva

Adta: „Donáth”
Vette: Benczik r. szds.⁷⁰
Idő: 1961.I. 16.

Kedves Antal Elvtárs!

Leveledet rendben megkaptam. Az abban felvetett problémákra levelem harmadik és negyedik pontjában válaszolok.

1. Mindenekelőtt örömmel közlöm veled, hogy Ankarában régóta kint élő két magyarral sikerült összejönnöm (Zsiák Pálné és Kubicsár László⁷¹), akiknek segítségével elég pontosan össze tudtam állítani az Ankarában élő magyarok névsorát, amelyet a levelemmel együtt csatoltan megküldök. Ankarában 59 olyan személy él, akik a török állampolgárságot nem vették fel és mint hontalanok vannak nyilvántartva. E magyarok majdnem kivétel nélkül 1922 és 1930 közötti időben vándoroltak ki Törökországba.

Néhány személy, mint Steflóvics József és neje, Grósz Etel 1959 után jött ki szabályos magyar útlevelel. Az 1956-os ellenforradalom után Törökországba jött disszidensek közül értesüléseim szerint senki sincs már Ankarában. Amennyiben e kérdéssel kapcsolatban további kérdés vagy probléma felmerül, kérlek légy szíves, írd meg.

2. A jelenlegi külügy[i] postában jelentést írtam a törökországi magyar emigráció kérdéséről, úgy gondoltam, talán Te is hasznát veszed, azért egy példányt küldök Neked is. (Én magam külön gépeltem le.)

3. Köves Lothárral⁷² kapcsolatban közlöm, hogy én személyesen nem ismerem, de istanbuli tartózkodásom alatt egynéhány dolgot hallottam felőle. Lehet, hogy újat nem írok, de mivel kéred, hogy [sic!], így amit tudok róla, elmondom: Köves állandó lakóhelye Istanbulban van. Nincs tudomásom róla, hogy Ankarában vagy más városban is tartózkodni szokott. Úgy tudom, hogy állítólag az ellenforradalom előtt tengerészkapitány volt. Az ellenforradalom után 1956 decemberében érkezett Istanbulba a disszidensek egy csoportjával. Az itteni magyar szabadságharcos szövetség szervezésében Somogyvári Károllyal⁷³ és Nagy Bélával aktívan részt vett, nyugati szervezetek sugallatára két társával együtt kezükbe akarták kaparintani a magyar klub vezetését Istanbulban, de a magyar klub józanabb gondolkodású vezetői és tagjai megakadályozták, sőt 1958-ban a klub tagjai sorából kizárták. Ha jól emlékszem Ő volt az, aki Kovács László volt alkonzulnak (1957 májusától 1958. júniusig volt Istanbulban) felajánlotta szolgálatait. MSZH szervezeti szabályzatát és e szervvel kapcsolatos egyéb iratokat is pénz ellenében átadott Kovács Lászlónak. Úgy tudom, hogy Központ megtiltotta Kovács Lászlónak, hogy Kövessel továbbra is kapcsolatot tartson. Kövest Somogyvárival együtt az istanbuli magyarok utálják, szélhámosnak tartják, és a régi emigráció nagy része szóba sem áll vele. Azóta Kövesről én nem hallottam semmit. Köves személyéről Ankarából nem tudok tájékozódni bővebben, mert mint mondtam, állandóan Istanbulban tartózkodik.

Amennyiben tudomásomra jutna, hogy esetleg átjár Ankarába vagy bejönne a követségre, azt természetesen figyelemmel kísérem, és az adandó első alkalommal arról tájékoztatnálak, bár azt magam nem igen tartom valószínűnek. A Köves-üggyel kapcsolatban még annyit, hogy Követünk megkapta a levelet Kövesről, arról engem tájékoztatott, de a többieknek az ügyről mindaddig nem szólt. Én pedig erre nem akarom felhívni külön a figyelmet – amit azt hiszem érthetőnek tartotok.

4. Lányival⁷⁴ kapcsolatban még sajnos nem tudtam megszerezni Magyarországon élő rokonai nevét és címét, és itteni ismeretségi körét [se] sem. Bár a fent említett két régen itt élő magyar emigránsnál ez irányban már tapogatóztam, ha e kérdésben előre jutok, adandó alkalommal közlöm.

5. Egyébként tájékoztatásképpen közlöm Veletek, hogy személyes levelet írtam Szarka elvtársnak, amelyben kértem végleges hazarendelésemet legkésőbb június-július hónapra. A levélben hivatkoztam arra, hogy májusban lesz négy éve, hogy külföldön teljesítek szolgálatot, és ezért indokoltnak tartom hazameneteletem.

Kérlek, ha lehetséges, ebben a kérdésben támogassatok.

Mellékletek:

1 oldal levél Ankarában élő magyarok névsora.⁷⁵

4 oldal levél A törökországi emigráció kérdéseiről.

Ezzel zárom leveletem, és a fent elmondott kérdésekben várom válaszodat.

Ankara 1961. I. 12.

Elvtársi üdvözlettel: Donáth

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2. „Donáth József” 75–75/a. Géppel írt dokumentum, a végén az aláírás kézzel gépi tisztázattal.]

13. „Donáth” levelének melléklete a törökországi magyar emigrációról

A törökországi magyar emigráció

1. Az emigráció összlétszáma, kialakulása és politikai megoszlása.

Törökországban élő magyar emigráció túlnyomó része az 1919-es Tanácsköztársaság bukása után, a fehérterror időszaka alatt, majd 1922–39-ig terjedő időig súlyos gazdasági helyzete miatt emigrált Törökországba (kb. 1200-1300 személy). Ebből kb. 450-en felvették a török állampolgárságot. Kb. 100 személy időközben továbbvándorolt és meghalt, Törökországban 660 olyan személy él, aki megtartotta a magyar állampolgárságát, illetve nem mondott le róla, és a török hatóságok mint hontalanokat tartja nyilvántartásban. E magyarok Törökország különböző városaiban élnek, városenkénti megoszlásuk a következő:

Istanbul és környéke:	483
Ankara (60) és környéke (61):	121
Izmir	17
Mersin	11
Eskisehi[r]	7
Adana	5
Bursa	5
Malatya	3
Iskenderun	3
Trabson	2
Balikesir	2
Antalia	1
Összesen:	660

Az 1956-os ellenforradalom után 1957 januárjától 1957. március végéig 523 disszidens jött Törökországba. Ebből 1957 végéig Argentínába, Kanadába és más nyugati országokba 327 személy vándorolt tovább, 145 hazatért és 51 maradt Törökországban. Azóta az itt maradottak száma tovább csökkent, és jelenleg 20–25 disszidens maradt, akik Istanbul[ban] és környékén élnek.

Az 1919 és az 1922–39 között kivándorolt emigránsok túlnyomó része Istanbul[ban] és környékén él, ezek rendszerünkkel szemben nem ellenséges módon viselkednek. Rendszerünkkel kimondottan ellenséges érzületűek az itteni cionista magyar club vezetőségének nagyobb része és a tagság egy része, továbbá az ellenforradalom után kijött és itt maradt személyekből tevődik össze.

2. A reakciós magyar emigráns szervezetek tevékenysége, létszáma, befolyási területe és anyagi támogatása.

A II. világháború előtt egészen az 1956-os ellenforradalomig csak egyetlen szervezet működött, a magyar klub. Az 1956-os ellenforradalom után Törökországban megalakult a Magyar Szabadságharcos Szövetség istanbuli csoportja, a magyar Egyetemi Diákszövetség, a Cionista csoport és a Katolikus Egyházi Szervezet c. csoport, amelyek tevékenysége Istanbulra korlátozódott. Az itt felsorolt reakciós emigráns szervezetek tevékenységét, illetve célkitűzéseit néhány sorban kívánom jellemezni:

Magyar Szabadságharcos Szövetség: MSZH 1957 márciusában alapították meg. E szervezet munkájában kizárólag az 1956-os ellenforradalom után kimenekült disszidensek vettek részt. A szervezet megalakításának fő szervezője Somogyvári Károly és Nagy Béla voltak. A szervezet rendezvényeire a disszidensek nagy része kezdetben eljárt, elsősorban azon megfontolásból, hogy így több segélyhez és munkaalkalomhoz juthatnak. Másik része viszont úgy gondolta, hogy tagságuk révén a tovább vándorlásukhoz több konkrét segítséget kaphatnak. Amikor mind többen látták, hogy sem egyik, sem másik kérdésben a szavakon és ígéreteken kívül mást nem kapnak, és helyzetük igen nyomorúságos, akkor csak egy cél érdekelte őket, hogy mielőbb tovább mehessenek. Tekintve, hogy a tagság túlnyomó része tovább vándorolt, a másik része hazatért, a szervezet magától automatikusan 1958 márc.-ápr.-ban feloszlott. A szervezet eredeti célkitűzése az volt, hogy a magyar klubot az MSZH-ba beolvasszák, és régóta itt élő magyarokat a céljainak megfelelően hazánk elleni tevékenységre felhasználják. E célt sem kezdetben, sem később elérni nem tudták. Az MSZH szervezte lényegileg az 1958. VII. 17-én a konzulátusunk elleni támadást,⁷⁶ és ugyancsak 1958 okt. 22-én a koszorúzási ünnepségre való toborzás[t]. Az MSZH 1958 májusától ténylegesen nem létezik Törökországban.

A Magyar Egyetemi Diákszövetség: E szövetség megszervezését 1957 márciusában Nagy Béla disszidens szervezete. A szervezet fő célkitűzése az volt, hogy a 16–24 év közötti fiatal disszidenseket a pendiki táborban kém- és diverzáns feladatokra beszervezze. Rendszeres kiképzésben részesítették őket. Nagy Béla az erre a célra kiutalt összegek jórésztét elsikkasztotta. Ez köztudomásúvá vált, majd a kiképző tábort 1957 novemberében felszámolták, és a kiképzésben részt vett fiatalokat állítólag nyugat-németországi kiképzőtáborba vitték. E szervezet 1957 decembere óta nem létezik Törökországban.

Katolikus Egyházi Szervezet: A Katolikus Egyházi Szervezet éppen hogy megalakult 1957 második felében, néhány héten belül feloszlott. A kb. 30 év óta itt élő Vendel páter állászerzési ígérettel főleg fiatal, 15-18 éveseket akart bevonni a szervezetbe. [...] ⁷⁷ A szervezet nem működik.

Magyar Klub: [A] Magyar Klubot 1930-ban Istanbulban alapították. A klub 1948-ig tagsági díjból és a konzulátus rendszeres támogatásából tartotta fenn magát. Az alapszabály szerint 1948-ig az istanbuli főkonzulátus mindenkor vezetője, ill. megbízottja a klub vezetőségének tagja volt. 1948 után a török hatóságok utasítására a konzulátussal minden kapcsolatot megszakítottak. A magyar klubnak 1948–56-ig politikai jelentősége nem volt, annak ellenére, hogy a vezetőség zöme reakciós beállítottságú, mert ezt részben megakadályozták, a vezetőségben lévő néhány haladóbb gondolkodású személy (Minya, Ürményházi, Kaiser) és a tagság egy része. A magyar klub tevékenysége 1956-ig lényegében arra korlátozódott, hogy az Istanbulban élő magyarokat összefogja. Egy évben mindössze 6-7 összejövetelre került sor, melyek részben családi összejövetelek, délutánok, szüreti mulatságok formájában valósultak meg. Ezen kívül márc. 15 és augusztus 20-án ünnepi estét rendeztek. A szervezet fő célja, hogy a magyarokat a konzulátustól távol tartsa. Az 1956-os forradalom után a magyar klub vezetőségét az újonnan kijött disszidensek akarták a kezükbe kaparintani, és Szabad Magyarok Egyesülete név alatt újjá alakítani. (Somogyvári, Nagy Béla, Köves Lothár) Ebbeli erőfeszítéseikben tevékeny szerepet játszott Hubai Sefet,⁷⁸ a Horthy-rendszer alatti konzul. Ezt ugyancsak a vezetőségben lévő néhány haladóbb és régen kint élő tagság egy része megakadályozta, sőt sikerült Somogyvárit és Vendel pátert kizárni a vezetőségből és az egyesületből. A magyar klub 1960 márciusában újjáavasztotta vezetőségét, melyben fele arányban új disszidensek kerültek (Kálmán mérnök alelnök, Merényi vegyész mérnök, Varga) Ez feltehetően azt jelenti, hogy az egyesület jobbratulódására lehet számítani, bár erről még konkrétumok nincsenek. Az istanbuli főkonzulátus az elmúlt év folyamán kezdeményező lépéseket tett a magyar klubbal való kapcsolatok felvételére. Könyveket, filmeket házi bemutatásra ajánlott fel, továbbá a Magyar Hírek c. újság részükre való megküldését is javasolták. A magyar klub

vezetősége a tagsággal karöltve megvitatta a konzulátus javaslatát, amelyet hosszas vita után elutasítottak. A vezetőség fő érve az volt, hogy amennyiben a magyar klub a konzulátussal kapcsolatot létesít, és a konzulátus ajánlatát elfogadják, akkor a török rendőrség az egyesületet feloszlatja. A vezetőség és a tagság kisebb része ennek ellenére hajlandóságos mutatott a kapcsolatok felvételére. Összességében azonban feltétlenül meg kell mondani, hogy a vezetőség és a tagság nagy része éppen a török rendőrségtől való félelmükben igyekeznek magukat távol tartani a konzulátustól. A vezetőség tagjai általában nacionalista beállítottságúak és nem hívei rendszerünknek. Pozitívnak tekinthető részükről, hogy az 1958. július 17-i konzulátus elleni provokációban és az 1958. okt. 23-án szervezett tüntetésen nem voltak hajlandók részt venni. Az egyesületnek 40-50 fizető tagja van, a rendezvényeken általában 100 személy szokott megjelenni. Az egyesület tagdíjak beszédéséből, klubhelyiségének bérletként való kiadásából, és egy-egy jómódú tag támogatásából tartja fenn magát, de általában igen szűkös anyagi helyzetben vannak.

Cionista csoport: A cionista csoport 30-40 tagból áll. A csoportnak nincs kimondottan egyesületi vagy szervezeti jellege. Tagjai jó anyagi körülmények között élő kisebb üzemtulajdonosok és kereskedők. Egymás üzlethelyiségeiben és lakásokon szoktak időközönként összejönni. E csoport az 1956-os ellenforradalom alatt és után több ezer fontot gyűjtött össze a Törökországba jött magyar disszidensek segélyezésére. 1956 decemberében a magyar klub vezetését át akarták venni, amit a magyar klub vezetősége és tagsága visszautasított, és amelynek oka abban keresendő, hogy magyar klub vezetőségében és tagságában sokan antiszemita beállítottságúak. Azóta a cionista csoport tagjai a magyar klub rendezvényein nem vesznek részt. E csoport tagjaiból az 1956-os ellenforradalom alatt néhányan útra készen álltak a hazatérésre, hogy az otthon államosítások során elvett földjeiket és házaikat visszaszerezzék. A csoport fő hangadói a két Boronkai testvér, az egyik gyáros, a másik vendéglős, és Fogel Iván impresszárió. A csoport tagjai rendszerünkkel szemben igen ellenséges magatartást tanúsítanak.

Törökországban tehát jelenleg két magyar reakciós emigráns szervezet működik: a Cionista csoport és a Magyar Klub. Mint jelentésemből kitűnik a cionista csoport egyértelműen ellenséges elemekből tevődik össze, és rendszerünk nyílt ellenségei. A magyar klub vezetőségében, valamint tagságában találhatunk olyan elemeket, bár ez a kisebbség, amellyel van reális lehetőség az együttműködésre, a konzulátusnak. Természetesen a török rendőri szervek élénken figyelik a magyarok itteni tevékenységét, ezért a legmesszebbmenőig óvatos és körültekintő módon kell velük egyéneként foglalkozni.

A MSZH és a Magyar Egyetemi Diákszövetség, amíg ténylegesen működött, a nyugati nemzetközi segélyszervek, sőt a török hatóságok is anyagilag és erkölcsileg támogatták őket, mert tudták, ezen szervezetekben működő, jobbára fiatalokból álló személyeket felhasználhatják hazánk ellen, és ugyanakkor a régóta itt élő emigránsokat többségében is befolyásolni tudják. A régóta itt élő emigránsokat, többségükben koros embereket, kevésbé lehetséges ilyen szempontból felhasználni, ezért elsősorban a régi emigráció sorainak megosztására és elszigetelésére törekedtek és törekednek. Lojális magyar emigráns szervezet nem működik Törökországban.

3. A reakciós magyar szervek viszonya a befogadó ország politikájához és a rendelkezésükre álló propaganda eszközök.

Az itt élő magyarok túlnyomó része az I. világháború után jött ki Törökországba. Ezeket sikerült betörni, és hozzáidomítani a jelenlegi rezsimhez és az itteni életkörülményekhez. A régi emigráció politikával általában nem foglalkozik, kivéve azon szűk csoportot, melyek az idők folyamán tehetősebbé váltak, és jó anyagi körülmények között élnek. Ehhez még hozzátehetjük a kérdés megértéséhez, hogy a törökországi sajátos viszonyokat nem lehet figyelmen kívül hagyni. Köztudomású, hogy az idegen nemzetiségűeket a rendelkezésükre álló minden eszközzel a legdrasztikusabb módon

elnyomják és megfélemlítik. Mesterségesen és tudatosan elzárják attól a legminimálisabb lehetőségtől is, hogy a világ eseményeiről megfelelően tájékozódjanak, de különösen ügyelnek arra, hogy a szocialista országok, így hazánk életéről is, konkrét ismeretekkel nem rendelkezzenek. A török rendőrségi szervek a legerőteljesebb depresszióval [sic!] tartják mind a régi magyar emigrációt, mind az újonnan kijött és itt maradt magyarokat. Számos olyan esetről tudunk, amikor a rendőrség a magyar klub vezetőségét figyelmeztette, hogy sem ők, sem a tagság az istanbuli főkonzulátussal semmiféle kapcsolatot nem tarthatnak. A magyar klub rendezvényein állandóan 1-2 magyarul beszélő civil rendőr és beszervezett besúgó vesz részt. A konzulátusra időközönként bejáró magyarokat onnan távozásuk után igazoltatják, a rendőrségre beviszik, kihallgatják, sőt nem egy esetben tetteleg is bántalmazták. Ilyen eszközök alkalmazása után nem meglepő, hogy a magyar emigránsok félelmükben egyszerűen nem mernek bemenni a főkonzulátusra. A fent elmondottakból többek között következtetésként levonható, hogy a török rendőrségi szerveknek a magyar emigrációval szemben az a legfőbb kívánságuk, hogy ne politizáljanak, és a fennálló rezsimit és kormányzatot szavakban és tettekben egyaránt támogassák. A magyar klub vezetősége valójában ezen kívánságoknak megfelelően politizál. A török szerveknek véleményünk szerint a régóta kijött magyar emigrációhoz nincs sok bizalmunk, és őket megbízhatatlannak tartják. Az új disszidensekkel kapcsolatban nincs különösebb problémájuk, mivel mindössze csak néhány maradt itt, s gyakorlatilag felszámolódtak. A kevésszámú disszidens, aki itt maradt, továbbra is rágalmozza, és meg kell mondani, nem sok eredménnyel, mert itteni magatartásuk a legtöbb régi magyarban rossz benyomásokat keltett.

4. A reakciós emigráció viszonya a lojális emigrációhoz, és a jobboldali emigrációs szervezetek közötti ellentétek okai.

Az össz.emigráció számához képest a reakciós emigráció száma nem jelentős. Mint fentebb is elmondottam, az utóbbiak száma a magyar klub vezetőinek és tagságának egy részéből tevődik össze, ami véleményünk szerint kb. 70-80 főre becsülhető. De ezek is meglehetősen különváltva élnek és nem alkotnak egy egységes egészet. Egyrészt a régi emigránsok és az újonnan kijött disszidensek között mély ellentétek vannak, másrészt a cionista csoport és a magyar klub vezetői és tagsága között szintén. Ennek oka a következőkkel indokolható:

A régi magyarok nagy többsége a magyarországi súlyos gazdasági helyzet miatt emigrált Törökországba. Ideérkezésükkor sem a török hatóságoktól, sem más nyugati szervektől erkölcsi és anyagi támogatást nem kaptak. Verejtékes szorgalmas munkájukkal érték el azt, amijük van. Ezzel szemben az új magyarok (disszidensek) megérkezésükkor erkölcsi és anyagi támogatást kaptak. De megérkezésük után pár nappal kiderült róluk, hogy dolgozni nem szeretnek, sok közöttük a szélhámos, huligán, sikkasztó. Mikor látták, hogy Törökországban élni nem tudnak, tömegesen hagyták el Törökországot. Munkájukkal és magatartásukkal megvetést keltettek a régi magyarokban, és a régiek a fent elmondottak miatt nem is titkolták utálatukat irányukban. Nem egy régen itt élő magyar elmondta, hogy a régieknek az a véleményük, hogy 1956 után kijött disszidenseket semmi sem kényszerítette arra, hogy elhagyják hazájukat, egyszerűen szélhámosoknak és munkakerülőknél titulálják őket.

Ami a cionista csoport és a magyar klub vezetősége és tagsága közötti ellentéteket illeti, annak oka egyrészt abban keresendő, hogy a cionista csoport tagjai éppen társadalmi helyzetüknél fogva lekezelően viselkednek és „más világban” élnek, mint az emigráns magyarok zöme. Másrészt főleg a magyar klub vezetőségén és a tagságán belül elég erős az antiszemitizmus. E két tényező határozza meg lényegileg viszonyukat.

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2. „Donáth József” 77-78/a. Géppel írt dokumentum, aláírás nélkül.]

14. „Donáth” jelentése Törökország bel- és külpolitikai helyzetéről, 1961. szeptember 9.

Adta: „Donáth”
Vette: Polgárné
1961. IX. 9.

Törökország kül- és belpolitikai helyzete.

1. Külpolitika

[A] Törökországban bekövetkezett belpolitikai változások[,] a Menderes-kormány katonai puccs útján történt megbuktatása jelentős változást nem eredményezett Törökország külpolitikájának irányvonalában. Törökország külpolitikáját változatlanul a NATO és a CENTO⁷⁹ tagsággal járó kötelezettségek határozzák meg. Az elmúlt egyéves időszak alatt a jelenlegi török vezető körök világosan bebizonyították, hogy változatlanul a Menderes-féle külpolitikai irányvonalat teszik magukévá, azaz feltétlen hűség a NATO-hoz és a CENTO-hoz. Az amerikai hidegháborús politikai irányvonalnak következetes kiszolgálása és parancsainak teljesítése, a Szovjetunió és a szocialista országok elleni szélsőséges kommunistaellenesség.

Bárkinek, akinek illúziói voltak az új török rezsim lojálisabb külpolitikájával kapcsolatban, azok mélységesen tévedtek. A török vezetők ma is legfontosabb feladatuknak tekintik az amerikai katonai szervek maradéktalan kiszolgálását, természetesen a Szovjetunió és a szocialista országok ellen. A hadsereg létszáma változatlanul nagy és talán soha ennyi támaszpontot – köztük rakétatámaszpontot – [kézírással beszúrva: építettek], mint éppen az elmúlt egy év alatt. A jó szomszédságról vallott nézeteik és beszédeik úgy a Szovjetunió, Bulgária vagy az arab országokkal kapcsolatban csak frázisok, mert egyetlen konkrét eset sem volt, amely arra engedne következtetni, hogy megértőbb külpolitikát tanúsítanak a szomszédok irányában. Viszont egy pár lényeges kérdésben elfoglalt álláspontjuk megmutatja, hogy a török kormány továbbra is az amerikai hidegháborús politika aktív támogatója és kiszolgálója. Ezt bizonyítják az ENSZ-ben szinte minden lényeges kérdésben elfoglalt álláspontjuk, az USA melletti szavazataik, még az algériai kérdésben is. Az arab országokkal kapcsolataik egy jottányit sem javultak. Mindebből következtetésképpen levonhatjuk, hogy Törökország külpolitikai irányvonala változatlanul a merev hidegháborús amerikai külpolitikai irányt fogja követni úgy a szocialista országok, mint az arab országokkal kapcsolatban.

Maradéktalanul végre fogják hajtani a NATO és CENTO tagsággal járó kötelezettségeiket. A szocialista tábor országaival való kapcsolatok javítására a közeljövőben sem politikai, sem gazdasági, sem kulturális vonalon [sic!].

Törökországot változatlanul úgy kell tekinteni, mint a legszélsőségesebbek közé tartozó szocialista és haladás elleni országot.

2. Törökország belpolitikája.

Törökország belpolitikai helyzetét lényegileg meghatározza a nemzetközi politikában elfoglalt helye és magatartása. Mint ahogy a külpolitikában nem, úgy a belpolitikában sem következett be demokratikusabb magatartás. Lényegében arról van szó, hogy a hatalmon lévő szélsőséges burzsoá csoportot felváltotta egy másik szélsőséges burzsoá csoport. Az új rezsim semmi újat nem hozott a széles néptömegeknek. Sőt a burzsoá pártok továbbra is élesen hadakoznak egymással a hatalomért. A volt DP-nek most is jelentős tömegbázisa van, főleg feudális urak s a parasztság körében. A katonai vezetők éppen a tömegek támogatásának hiánya következtében nem játszhatják a politikai pártok között a bíró szerepét, más szóval a mérleg nyelvét.

A legfőbb baj, hogy – sajnos – Törökországban, hogy nincs baloldali, de még haladó párt sem, amely kihasználhatná a pártok közötti viszályt, és programot adna. A C.H.P. Inönü pártja nem valószínű, hogy abszolút többséggel kerül ki az új választásoknál, így a parlamentben sem. Bár ezt a katonai vezetők fő csoportja szeretné, mert félnek attól, hogy az Igazság Párt (Gümüşpala tábornok⁸⁰) és az Új Törökország Pártja (Alicán) több szavazatot nyert, mint Inönüék. Ez pedig sok volt D.P.-s bekerülését jelentené a parlamentbe. Ez pedig igen veszélyes, – mondhatnám életveszélyes a hatalmon lévő magas rangú katonatisztek számára.

A belpolitikai helyzet politikailag tehát annyira zavaros és bonyolult, hogy maguk a jelenlegi vezetők sem tudják, hogy mi lesz holnap a hatalmon maradás szempontjából, ezért félnek a választásoktól, félnek a volt D.P. vezetők súlyos elítélésétől (Yassiadaiaktól⁸¹). Még az sem elképzelhetetlen, – a választások kimenetelétől függően –, hogy a C.H.P. esetleges vesztese esetén egy újabb katonai puccs következik be, amely azonban csakis egy nyílt fasiszta katonai diktatúrát jelentene.

Gazdasági vonatkozásban.

A gazdasági helyzetre súlyos teherként nehezedik a belpolitikai válság. A Mendereséktől átvett súlyos örökség, a teljes eladósodás, kb. egymilliárd-háromszázötvenmillió dollár tartozás, az USA és szövetségesei felé. A hatalmas katonai kiadások, a pénz értékének szünet nélküli romlása, a széles néptömegek nyomora. Ma is ez fennáll, a gazdasági helyzet nem javult, hanem tovább rosszabbodott. A bajokat még csak tovább növelte, hogy Menderesék megbukása után kialakult helyzeten az új rezsim semmit sem tudott változtatni, sőt ehhez még hozzájött a katonai kiadások újabb növelése, a munkanélküliség növekedése, a piac pangása, amely éppen a beruházások leállításából adódott. Minderre eddig nem tudtak gyógyírt találni.

A jövőt illetően egy dolog bizonyosnak látszik, bármilyen párt vagy kormányzat kerül hatalomra a súlyos bel- és gazdasági helyzetet saját maguk képtelenek megoldani. Csak abban reménykedhetnek, hogy az USA-tól és szövetségeseiktől újabb jelentős segílyt kapnak azért, hogy fennmaradásukat szövetségeseik biztosítani tudják. Ez persze azt jelenti, hogy a belpolitikai helyzet csak abban a helyzetben enyhülhet, ha súlyos gazdasági problémáikat valamelyest javítani tudják. Erre pedig az eddigi ismereteim alapján nem sok reményt látok.

[...]

A követség és a követségi dolgozók figyelése

Az elmúlt négy év alatt szerzett tapasztalatok alapján röviden és tömören szeretném összefoglalni azokat a módszereket, amellyel követségünket és a követségen dolgozókat a török hatóságok figyelték. A követség figyelésének kétféle módját tapasztaltam.

1. a követség előtt civil személyek főleg a reggeli és az esti órákban figyelték a követséget felváltott módszerrel.

2. Fogadásainkon és rendezvényeinken meghívás nélkül fotósok, újságírók vetek részt, akiknek az volt a feladatuk, hogy egyrészt megfigyeljék, kik azok a török személyek, akik a követség rendezvényeire eljárnak, másrészt a fotósok révén fényképfelvételeket készítsenek a fogadáson résztvevő személyekről.

Ezen kívül természetesen a felszolgáló pincérek is a rendőrség emberei. Ilyen konkrét példa volt, amikor ez év májusában kb. 20 ún. török kulturális szakembert meghívtunk beszélgetésre. (Az egyik fotós annyira feltűnően fényképezett, hogy én magam kénytelen voltam az illetőt kidobni a fogadásról.)

3. A követségi dolgozók mozgásának megfigyelése.

A figyelés különböző formái nyilvánultak meg, így pl. engemet a hivatalba való bemenet előtt úgy figyeltek, hogy a lakóház előtt lévő főútvonalon másfél év óta reggel 8 és ½ 9 óra között ugyanazon személy várt, hogy kilépjek a házból, beszálljak a követségi autóba, és utána ő nyugodtan beszállt egy rendőrségi jeepbe, és ellenkező irányba elment. Ismétlem ez minden nap pontosan ebben az időpontban zajlott le. Amikor a városban mentünk, akkor szembetűnően kísérték, vagy mindig ugyanazon személy, vagy pedig felváltott módszerrel. Ha a városban követségre mentünk látogatóba, akkor általában kocsival kísérték, más esetekben – amikor pl. moziba vagy színházba mentünk, vagy az utcán sétáltunk, egészen addig kísérték, amíg onnan vissza nem tértünk.

Utazások alkalmából: pl. ha vidéki városba vagy pedig Istanbulba mentünk, mindig a közlekedési eszköztől függően történt a figyelés. Ha vonaton utaztunk általában a mellettünk lévő fülkében helyezkedtek el, de arra is volt példa, amikor II. osztályú fülkében utaztunk, hogy hálótársunk egy ilyen rendőrségi megfigyelő tag volt. Ha követségi autóval mentünk, akkor a figyelések egyik formája – mondhatnám durvább formája az volt, hogy katonai jeeppel kísérték. Ez általános tapasztalat volt úgy a követnél, mint a többi diplomatánál. A figyelés másik formája, hogy amikor autónk egyes helyek előtt, illetve helyiségek előtt elment, akkor a csendőr megnézte a kocsi rendszámát, sietve bevonult fülkéjébe és nyilván telefonon értesítette a következő helyiséget, illetve csendőrörsöt, hogy kocsink tovább ment. Erről nem egyszer meggyőződtem az Ankara-Istanbul vonalon és egyszer Ankara-Izmir vonalon.

4. Provokáció.

Két ilyen konkrét esetet tudnék elmondani, az egyik 1960. augusztus 28. és 30. között zajlott le, amikor követséget éjjel 2 órakor felhívták azzal, hogy Ankarától 10 km-re a katonai repülőtér közelében a követség első titkárát autóbaleset érte. Mózes elvtárs vette fel a telefon[t,] és annak ellenére, hogy többször elmondotta, hogy a követség első titkára az itthon van, a telefonálás hajnalig 4 óráig tartott. A telefonálással azt akarták elérni, valószínűleg, hogy Mózes elvtárs kimenjen a katonai reptér közelébe és ott engem keressen. Ezzel talán az is volt a céljuk, hogy – bár erről nem vagyok meggyőződve – hogy rajtakapják, amikor katonai objektum közelében tartózkodik. Persze Mózes elvtárs nem dőlt be, mert tudta, hogy a belső szabályzatunk szerint, hogy én nem lehetek kívül a városon, mert azt jelenteni kellett volna nekem. Reggel megpróbáltunk utánanézni a dolognak, és érdeklődni a megadott számon, ahol meglehetősen zavaros, értelmetlen válaszokat adtak, és mindössze annyit mondtak, hogy egy sajnálatos tévedésről, illetve félreértésről van szó.

A másik konkrét ilyen eset volt, amikor – dátumra nem emlékszem – a saját kocsim ablakát a követség előtt ½ 8 és ½ 9 között betörték, és mivel a kocsiban csak egy retikült és 100 lírát találtak, azt elvitték. Amikor a rendőrségen bejelentettük, nevetve megjegyezték, hogy ilyen esetek naponta tömegével fordulnak elő, és nyilvánvaló, hogy egyszerű betörésről van szó. Megjegyzem, hogy a követség utcája egyik legforgalmasabb és legjobban kivilágított utca, rengeteg ember mászkál az utcán és lényegileg még világos volt, amikor ez megtörtént. De ugyanakkor a követet is vidéki autóúttjai során nem egy ízben igen feltűnő módon kísérték, sőt még az autót az előrehaladásában is akadályozták.

Összefoglalva:

A fent elmondottakból azt hiszem elég világosan kitűnik, hogy a követség, mint a követség dolgozó [sic!] erős megfigyelés alatt állnak. A figyelés feltűnő, nem is leplezik. A személyekre vonatkozóan elmondottakat a román és a szovjet elvtársaktól hallottam.

Még annyit szeretnék hozzátenni, hogy közismert a török kormányban szinte minden második-harmadik ember rendőrspicli, és így igen nehéz becsületes embernek a

szocialista országok követségeivel kapcsolatot tartani. Nem egy olyan esetet hallottam, amikor az autóbuzson két ember halkán beszélgetett és a beszélgetés során bírálta a kormányt, vagy annak valamelyik személyiségét, még ott az autóbuzson egy mögötte ülő ember – nyilván rendőrségi ember – felszólította, hogy kövesse, és azonnal elvitte. E példával is a témát kívántam alátámasztani.

Donát

[ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2. „Donát József” 89–92.]

¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-152/2. „Donát József” 67–71.

² Gémesi Ferenc (Budapest, 1924. július. 10. – n. a.).

³ ÁBTL 3.2.4. K-927 Imperialista országokban magyar követségen dolgozók 159. és 166.

⁴ 1951-ben az állambiztonsági szervekhez – az alakuló hírszerző osztályra – helyeztek. ÁBTL 2.8.1.-11547 dr. Pásztor György 27.

⁵ „1950. április 15-től teljesít szolgálatot a Hatóságnál. Először I/5. osztályra került, mint nyomozó, innen került 1950 szeptemberében a VIII/5-ös osztályra, ahol jelenleg is van.” ÁBTL 2.8.1. 5390. Szerdahelyi Ferenc 13.

⁶ K-lakás vagy konspirált lakás: Az államvédelmi szervek által operatív célokra használt objektum. Felhasználási terület szerint lehet: kiképző, munka- és technikai lakás.

⁷ Horváth Árpád (Budapest, 1922. október 20. – n. a.). A dokumentum keletkezésének idején a Hírszerző Osztály Követségi Elhárító Osztályának volt a vezetője. ÁBTL 2.8.1. 11156 Horváth Árpád 1.

⁸ ÁBTL.3.2.1. Bt-152/2 „Donát József” 71.

⁹ „*Javasolom »Donát József« fn. tm. pihentetését, anyagainak irattározását. Nevezett ez év nyarán tér vissza Kairóból, ahol diplomata beosztásban konzuli ügyekkel foglalkozott. Munkaköri lehetőségeit kihasználva információszerezésre, tippkutatásra kívántuk felhasználni. Próbálkozásaink részben nem megfelelő szintű nyelvtudása, részben hozzáállása miatt totális kudarcot vallottak. Emiatt a kapcsolatot 1979 nyarán megszüntettük. Czako elvtárs közölte vele, hogy a jövőben nem tartunk igényt a munkájára és a szükséges titoktartásra eligazította 1951-től áll kapcsolatban az ÁB szervekkel. Munkájára mindig a kezdeményezőkétség hiánya volt jellemző. Jelentései felszínesek, nem átgondoltak. Csak akkor produkált valamit, ha nagyon megszorították. Kairóban már ezt sem tudta produkálni, teljes mértékben eredménytelen volt. Mivel kora miatt újabb kihelyezése nem várható, itthon foglalkoztatni nem tudjuk, nem célszerű anyagát élőben tartani.*” Javaslat. Budapest, 1980. március 19. ÁBTL 3.2.1. „Donát József” 182–183.

⁹ ÁBTL 3.2.6. OL-8-007/2 Párizsi rezidentúra operatív levelezési dosszié. 8.

¹⁰ Uo.

¹¹ Szántó Zoltán (Nagykanizsa, 1893. december 17. – Budapest, 1977. március 26.): politikus, 1949 szeptembere és 1954 márciusa között Párizsban követ. ÁBTL 3.2.4. K-924 Imperialista országokban magyar követségen dolgozók.

¹² ÁBTL 3.2.1. Bt-152/2. „Donát József” 105.

¹³ Murai István (Budapest, 1907. május 1. – Budapest, 1974. április 10.) diplomata, aki több országban is képviselte Magyarországot, így 1954 és 1958 között Magyarország ankarai követe volt.

¹⁴ ÁBTL 2.8.2.1. 86. Csécei Kálmán.

¹⁵ ÁBTL 3.2.4. Bt-152/2. „Donát József” 34–35.

¹⁶ ÁBTL 3.2.6. 8-020. Törökországi rezidentúra levelezési dosszié. 1.

¹⁷ Törökország 1952 óta a NATO tagja, amin belül a második legerősebb hadsereggel rendelkezik.

¹⁸ „Hírigény: a hírszerző központok a mindenkori politikai, gazdasági és katonai helyzetnek megfelelő információigényt állítanak össze a rezidentúráknak és hálózatuknak. Témájuk szerint lehet: politikai, gazdasági-kereskedelmi, katonai-haditechnikai, tudományos-műszaki és operatív vonatkozású. Típusa szerint lehet: hosszú vagy rövid távlatú, sürgős, valamint speciális hírigény.” ÁBTL 4.1. A-3036. Állambiztonsági értelmező kéziszótár.

¹⁹ „Rezidentúra: állambiztonsági tisztekből vagy a hálózat tagjaiból álló, meghatározott állambiztonsági – operatív feladatok ellátására felkészített, konspirált szervezeti forma. Vezetője a rezidens.” ÁBTL 4.1. A-3037 Állambiztonsági értelmező kéziszótár.

²⁰ ÁBTL 4.1. A 3743/12. Diplomáciai ismeretek. XII. rész. Diplomáciai testület. Konzuli testület. 23.

²¹ „1 dollár 9 török font, 100 magyar forint 76.66 török font.” ÁBTL 3.2.6. 8-019. Törökországi rezidentúra szervezési dosszié. 19.

²² Sirkeci: Isztambul egyik városrésze. Leghíresebb épülete a sirkeci pályaudvar, ami az Orient Expressz végállomása volt. „*Isztambulba az esti órákban érkezünk. Fényes fogadtatás után autóbusszal a sirkeci lágerbe vittek. Ez egy katonai tábor mellett van. A láger 4 épületből állt, melyből kettőt lebontottak. A megérkezés után kb. 1 hét múlva egy piros igazolványt kaptunk, mellyel szabadon kijárhattunk. A tábort trópusi sisakos tábori*

csendőrök őrizték.” Részlet a Törökországból amnesztiával hazatért Halmai Emil kihallgatási jegyzőkönyvéből. ÁBTL 3.1.5. O-14933 „Muzulmán” 29.

²³ Pendik: Isztambul tartomány egyik, már az ázsiai oldalon fekvő körzete.

²⁴ Helyesen Levent: Isztambul egyik városrésze az európai oldalon.

²⁵ Nagy Béla (Baja, 1925. április 16.): tanár, aki részt vett 1956-ban a bajai forradalmi eseményekben, majd elhagyta Magyarországot. ÁBTL 3.2.4. K-1175. Nagy Béla ügye.

²⁶ Torinói értekezlet: A Király Béla vezette Szabadságharcos Szövetség 1957. június 22–23-án tartott tanácskozásáról van szó, amin a törökországi szervezetet Nagy Béla képviselte. ÁBTL 3.2.4. K-1525/1. Király Béla ügye. 167.

²⁷ *Tercüman*: 1955-től 1993-ig megjelenő napilap.

²⁸ Névelírás történet. Helyesen báró Perényi Lukács György (1903–1988) diplomatáról van szó, aki a Magyar Nemzeti Bizottmány Külügyi Bizottságának képviselője volt Törökországban. ÁBTL 3.2.5. O-8-001 „Farkasok”.

²⁹ Bánd Vilmos: diplomata. Konzul volt Isztambulban a dokumentum keletkezésének idején.

³⁰ Ezt a dokumentumot nem közöljük.

³¹ A Kominform (Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája) bukaresti tanácskozásán 1948. június 20–22-én elítélték Jugoszláviát a titói „külön utas” politikája miatt, majd június 28-án határozatot hoztak a Jugoszláv Kommunista Párt Kominformból való kizárására.

³² Balkán-paktum: Bledben 1954. augusztus 9-én Jugoszlávia, Görögország és Törökország által aláírt politikai és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény, melynek előzménye a három ország által az 1953. február 28-án Ankarában megkötött, a balkáni népek összefogását célzó együttműködés.

³³ Donáth tartója Ligeti István (Füredi Gábor) fn. rezidens volt, aki 1959-ben hunyt el. ÁBTL 2.8.2.1. 146. Füzi Gábor (Füredi Gábor).

³⁴ Gyurcsányi József.

³⁵ Helyesen: Gücsav Eleonóra (Velonóra) Hayek Eleonóra Ella (Budapest, 1914). ÁBTL 3.2.1. Bt-783. „Görög Péterné”.

³⁶ Arató Béla (Sajószentpéter, 1911. július 7.): 1938–48-ig Törökországban mint tervező és kivitelező mérnök dolgozott, majd visszatért Magyarországra, mérnökként különböző beosztásokban dolgozott, majd 1957-ben lett az isztambuli kereskedelmi kirendeltség megbízott vezetője. ÁBTL 3.2.4 K-410 [Arató Béla] 8. sz. boríték. Önéletrajz.

³⁷ Társadalmi kapcsolat: A hálózaton kívüli operatív kapcsolat egyik kategóriáját (hivatalos és alkalmi kapcsolat mellett) képezték azok a hatalomhoz lojális személyek, akik önként vagy külön megkeresésre folyamatosan segítettek az állambiztonság munkáját. Információkat adtak pl. külföldi utazásokon, politikai-társadalmi eseményeken részt vevő személyekről, ellenségesnek tekintett csoportokról stb. Az együttműködő személy központi nyilvántartásba nem került, dossziéja és fedőneve nem volt, együttműködési nyilatkozatot pedig nem írt alá, mivel az együttműködés nem beszervezéssel, hanem megbízással történt. A társadalmi kapcsolatok között nagy számban találunk pl. idegen állampolgárokat, illetve külföldön élő magyarokat, akik baloldali érzelmeik alapján, esetleg anyagi érdekeltségből vállalkoztak a magyar állambiztonsággal való együttműködésre. – A szövegből egyértelműen nem derül ki, hogy állambiztonsági vagy hétköznapi értelemben használja a jelentésteve a társadalmi kapcsolat kifejezést.

³⁸ CHP (Cumhuriyet Halk Partisi): Köztársasági Néppárt, amelyet 1923-ban Mustafa Kemal Atatürk alapított Néppárt néven.

³⁹ Mustafa Ismet İnönü / Ismet pasa (1884. szeptember 24. – 1973. december 25.). Ismet pasa az İnönünél aratott katonai győzelmei után vette fel az İnönü nevet. Politikus, államférfi, a Török Köztársaság második elnöke (1938. november 11. – 1950. május 14.). A dokumentum keletkezésének idején a török ellenzék vezető személyisége volt.

⁴⁰ DP (Demokrat Parti): Demokrata Párt. 1946-ban alapították a Köztársasági Pártból kivált vagy kizárt politikusok.

⁴¹ Sukarno/Szukarno (1901. június 6. – 1967. március 12.): politikus, államférfi, a független Indonéz Köztársaság első elnöke (1945. augusztus 18. – 1967. március 12.).

⁴² Konsztantinosz Karamanlisz (1907. február 23. március 8. – 1998. április 23.): politikus, államférfi. Görögország miniszterelnöke 1955 és 1963, valamint 1974–1980 között, illetve elnöke 1980 és 1985, valamint 1990 és 1995 között.

⁴³ Husszein/Husszein ibn Talal (1935. november 14. – 1999. február 7.): Jordánia királya 1951-től haláláig.

⁴⁴ Helyesen Erhard. Ludwig Erhard (1897. február 4. – 1977. május 5.): politikus, államférfi. Az NSZK gazdasági minisztere 1949 és 1963 között, majd 1963-tól 1966-ig az ország kancellárja.

⁴⁵ Adnan Menderes / Ali Adnan Ertekin Menderes (1899 – 1961. szeptember 17.): politikus államférfi, a török Demokrata Párt (1946) egyik alapítója, Törökország miniszterelnöke 1950. május 22. és 1960. május 27. között. Az 1960-as katonai puccs után halálra ítélték és kivégezték, majd 1990-ben rehabilitálták.

⁴⁶ 1959. március 10-én lázadás tört ki a Kínai Népköztársaság által megszállt Tibet függetlenségéért. A dalai láma elmenekült az országból. A kínai hadsereg leverte a lázadást, az összecsapásokban több tízezen veszítették életüket.

⁴⁷ Az Amerikai Egyesült Államok elnöke által 1957. január 30-án meghirdetett ún. Eisenhower-doktrínáról van szó, miszerint a közel-keleti államoknak katonai segítséget kell nyújtani a „kommunizmus veszélye” ellen.

⁴⁸ A független Indonézia megalakulása után Nyugat-Új-Guinea továbbra is holland fennhatóság alatt maradt.

⁴⁹ Bagdadi paktum: az 1955. február 24-én Bagdadban tartott tanácskozás eredményeként Törökország és Irán szövetségi szerződést írt alá, a későbbiekben csatlakozott a szövetséghez Irak, Pakisztán és Nagy-Britannia is. A szövetség célja az volt, hogy elmélyítse a Törökország, Irak, Irán, Pakisztán és Nagy-Britannia közötti katonai együttműködést.

⁵⁰ Balkán-paktum: Bledben 1954. augusztus 9-én Jugoszlávia, Görögország és Törökország által aláírt politikai és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény, melynek előzménye a három ország által az 1953. február 28-án Ankarában megkötött, a balkáni népek összefogását célzó együttműködés volt.

⁵¹ Ciprusi egyezmény: 1959. február 19-én Londonban megszületett nemzetközi egyezmény (Alapító Okirat), amely alapját képezi Ciprus 1960. augusztus 16-i függetlenné válásának.

⁵² Arató Béla lásd 22. sz. lábjegyzet.

⁵³ Mustafa Tayyib Gökbiğgin (1907–1981): egyetemi tanár, az ankarai egyetem történelemprofesszora.

⁵⁴ ÁBTL 2.8.2.1. 215 Vadász Ferenc.

⁵⁵ „*Utasításainkat »Antal« aláírással [...] diplomáciai postában kapja, illetve jelentéseit ugyanígy küldi.*” ÁBTL 3.2.1. Bt-152/2 „Donát József” 137. A dokumentum keletkezésének idején „Donáth” kapcsolattartója Benczik József (Nagylók, 1921. május 31. – Budapest, 1988. december 16.), a hírszerzés operatív tisztje volt. ÁBTL 3.2.3. Mt-123/2 „Donáth József”.

⁵⁶ Mivel a szöveg kézírással készült a nevek nem olvashatóak pontosan, így azokat kihagytam, csak a személyek státuszát adta meg, kivéve Fuat Köprülü, aki mint közszereplő a foglalkozása alapján egyértelműen beazonosítható.

⁵⁷ Fuat Mehmed Köprülü (Konstantinápoly, 1890. december 5. – Isztambul, 1966. június 28.). történész, politikus, államférfi. 1936-tól vett részt a politikai életben, parlamenti képviselő lett, majd 1950 és ’54 között Törökország külügyminisztere volt.

⁵⁸ A „Béke” tengerjáró hajó 1959. augusztus 4-én hajnalban süllyedt el, miután ütközött az olasz felségjelzésű „San Giorgio” személyszállító hajóval a Dardanellák Égei-tenger felőli bejáratánál. A nemzetközi vizsgálat egyértelműen az olasz hajót tette felelőssé a balesetért. Lásd erről bővebben: http://www.uskok.eoldal.hu/cikkek/cikkeim_-_irasaim/hajoszerencsetlensegek_-_hajokatasztrofak.html

„*A »Béke« elsüllyedéséről írtak a török újságok, általában a mi pártunkat fogták, és az olaszokat hibáztatták. A Zentai állítólag nagyon helyesen viselkedett, észnél volt, és mint parancsnokhoz illően, helyt állt, a II. ti[szt] állítólag a személyi holmijával törődött inkább.*” ÁBTL 3.1.2. M-28533 „Nagy Pál” 27–27a.

⁵⁹ Gyenis Jenő (Sósvertike, 1930. szeptember 28. – Budapest, 2008. október 28.): diplomata, az ankarai követségen attasé, illetve követségi titkár. „...*a katonai hírszerzés egyik beosztottja*”. ÁBTL 3.2.6. 8-019 Törökországi rezidentúra szervezési dosszié 17.

⁶⁰ Fogel Alice: „*Az 1930-as években szüleivel együtt jött el Magyarországról, itt egy török kerekedőhöz ment feleségül, akitől később elvált. Házasságából egy leány gyermeke van, Aila, aki egy török színházi tervezőnek a felesége. Apja Fogel Iván, kereskedéssel foglalkozik, és impresszáriós irodája van, Alice és szülei jó anyagi körülmények között élnek. Alice politikailag ellensége a népi demokratikus rendszerünknek.*” ÁBTL 3.2.6. 8-020 Törökországi rezidentúra levelezési dosszié 44.

⁶¹ Fatin Rüştü Zorlu (Isztambul, 1912 – Imrali, 1961. szeptember 16.): politikus, 1957–1960 között külügyminiszter volt. 1961-ben Imrali börtönszigeten kivégezték.

⁶² A Párizsban 1960. május 16-ára összehívott kelet–nyugati csúcsról van szó.

⁶³ 1960. május elsején a Lookhead U-2-es típusú kémrepülőgépet a szovjet légtér felett lelőtték.

⁶⁴ Cemal Gürsel (1895. október 13. – 1966. szeptember 14.): katonatiszt, a török hadsereg tábornoka, az 1960-as katonai puccs után Törökország negyedik államfője.

⁶⁵ Az 1960-as katonai puccs után az országot ténylegesen irányító szervezet.

⁶⁶ Alpaslan Türkeş (Nicosia, 1917. november 25. – Ankara, 1997. április 4.): török nacionalista politikus.

⁶⁷ Lauris Norstad (Minneapolis, 1907. március 24. – Tucson, 1988. szeptember 12.): katonatiszt, NATO-tábornok.

⁶⁸ Algéria Franciaországtól való elszakadásának ügye, ami 1954 és 1962 között véres fegyveres konfliktushoz vezetett.

⁶⁹ Vilajet: Törökországban a legnagyobb közigazgatási egység.

⁷⁰ Benczik József (Nagylók, 1921. május 31. – Budapest, 1988. december 16.) 1954-től a hírszerzésnél teljesített szolgálatot. ÁBTL 2.8.2.1. 239. Benczik József.

⁷¹ „Kubicsár László 1905. március 24-én született Galgamácsán. Apja kovácmester volt. Hat gimnázium elvégzése után tanulmányait abbahagyta, hat évig a budapesti Margitszigeti kertészetben tanul, 1930-ban Törökországba utazik, ahol Kemál Atatürk mintagazdaságának a vezetője volt, majd Atatürk halála után a török földművelési minisztérium különböző tervek elkészítésével bízza meg. 1936-ban orvosi kezelésre Magyarországra jött, s 1937 januárjában utazott vissza Törökországba, s Ankarában egy iparművészeti üzletet nyitott. Kubicsár a magyar nyelven kívül jól beszél törökül, franciául, németül és angolul. Az üggyel 1953. szeptember óta foglalkozunk [...], mert Kubicsár velünk szimpatizáló személy, akinek széles társadalmi köre van Törökországban, s fel tudnánk használni kutató munkára törökországi viszonylatban.” Feljegyzés. Budapest, 1954. szeptember 20. – ÁBTL 3.2.4. K-568 [Kubicsár László] 103.

⁷² Köves/Kövess Lothár: Hátszegi (Hatz) Ottó egykori isztambuli katonai attasé bizalmi embereként dolgozott Törökországban, aki így emlékezett vissza rá: „Unokaöccse neves osztrák-magyar tábornoknak, Kövesházy Kövess Hermannak. Elvégezte a Cs. és Kir. Tengerészishti Akadémiát, majd mint fiatal tengerésztiszt szolgálatot teljesített a Monarchia hadiflottájában. Az első világháború után a Monarchia és flottája megszűnt, és Kövess amerikai szolgálatba szegődött. Hosszabb ideig egy olajszállító hajó parancsnoka volt, majd Standard Oil vállalat tisztviselője lett Istanbulban. Ebben a minőségben szolgált 1941. december 6-ig. Amikor Németország Amerikának hadat izent és ezt Magyarország is megtette, az amerikai vállalat Kövesst állásából elbocsátotta. – Kövess ekkor [1942 elején] Budapestre utazott, s úgy emlékszem, hogy a MFTR vezérigazgatósága őt a szabadkikötő képviselőjével bízta meg Istanbulban. Amikor 1941 márciusában Istanbulba átvette hivatalomat, az ottani magyar Főkonzul révén ismerkedtem meg Kövessel. [...] Mindig jó hazafinak mutatkozott, és a németeket nem szívelte. [...] A későbbiek folyamán kiderült, hogy Kövess állásából való elbocsátása után is – titokban – tovább is fenntartotta kapcsolatait volt hivatalnoktársaival és amerikai barátaival.” ÁBTL 3.2.1. Bt-262/1 „Balatoni” 30–31.

⁷³ Somogyvári Horváth Károly (Szombathely, 1926. április 1.): építésztechnikus. „Horváth alkalmazott családból származik. Apja a szombathelyi gimnáziumban altiszt volt. 1944-ben leérettségizett, majd tisztviselői munkakörben a szombathelyi nyilas pártnál dolgozott [...] Tevékenysége miatt a helyi népbíróság 1 évi börtönre és 10 évi politikai jogvesztésre ítélte [...] csak 3 és fél hónapot töltött le. 1949 januárjában embercsempészsben való részvétel miatt őrizetbe vették és a szombathelyi katonapolitikai osztályon ügynökké besorozták [...] saját hibájából több esetben dekonspirálódott, sőt egyes esetekben dezinformálta tartóit. Ilyen előzmények után 1950 júliusában őrizetbe vették és internálták. Internálása alatt 1953 augusztusáig – szabadulásáig – mint ügynököt továbbra is felhasználták. Szabadulása után ismét felvették vele a kapcsolatot [...] újból több ízben dekonspirálódott. Emiatt 1954. XII. 1-én újból őrizetbe vették, és ügyét átadták a legfelsőbb Bíróság Különleges Ügyek Osztályának, mely Horváthot 6 évi börtönre ítélte. A büntető intézetből múlt év októberében – az ellenforradalmi események alatt szabadult ki. Majd [...] illegálisan Ausztriába szökött.” ÁBTL 3.2.4. K-23 [Somogyvári Horváth Károly] 40–41.

⁷⁴ Lányi László: „1913. VII. 23. született Budapesten. Magyar állampolgár [...] Lányiról csak annyit, hogy 1933-ban jött el Magyarországról Törökországba, és azóta itt él [...] Viselkedésén érződik és nyilván tudja is, hogy nem bízunk benne, ezért rendkívül óvatos és tapintatos. Sajnos az a helyzet, hogy munkájára szükségünk van, perfekt török nyelvtudása és a fordításban szerzett nagy gyakorlata egyelőre pótolhatatlannak látszik, másrészt különböző protokolláris jellegű kérdésekben helyi ismeretek révén vagy adminisztratív jellegű dolgokban komoly segítséget tud nyújtani a követség munkájához [...] Elvtársi üdvözléssel: Donáth. Ankarai objektum dossziéből kigépelve.” ÁBTL 3.2.4. K-1746 Lányi László 41–42.

⁷⁵ A névsort nem közöljük.

⁷⁶ A konzulátus ablakait kövel bedobta. ÁBTL 3.2.4. K.1543 H. Kiss Ernő ügye. 11.

⁷⁷ A 2003. évi III. törvény értelmében anonimizálendő adat.

⁷⁸ Feltételezhetően Hubay Safiyeddin/Safiyedin török állampolgárságú gazdag üzletemberről van szó, aki 1901-ben született, Magyarországon tanult, fordításokat végzett a magyar konzulátusnak, s 1930 óta Isztambulban a Magyar Királyi Külügyminisztérium „szolgálatot nem teljesítő tiszteletdíjasa” volt. ÁBTL 3.2.1. Bt-262/1 98.; ÁBTL 3.1.5. O-12672/1 Horváth Antal 62. Tiszteletdíjas státusz: „...a horthysta hírszerző szervek hírszerzőiket általában ebbe a státuszba helyezték. Volt több olyan eset, hogy pl. 15-20 évig is tiszteletdíjas státuszban dolgozott valaki. Ezzel őrizték a Követség tényleges állományának jó hírét, de nem jelentette azt, hogy minden tiszteletdíjas hírszerző volt, mert hisz a Követségek kis része általában tiszteletdíjasokból állt.” ÁBTL 3.1.5. O-12672/1 Horváth Antal 59–60.

⁷⁹ CENTO, vagyis Central Treaty Organization (Központ Szerződés Szervezete): a bagdadi paktum hivatalos elnevezése 1955. augusztus 18-tól.

⁸⁰ Ragip Gümüspala (Edirne, 1894 – Isztambul, 1964. június 6.): katonatiszt, vezérkari főnök, az Igazságpárt alapítója.

⁸¹ Az 1960-as katonai puccsot követően Yassi Ada szigetén folyt a Demokrata Párt tagjai ellen a bírósági eljárás, s őket nevezték yassidaiknak.

-
K-23	[Somogyvári Horváth Károly]
K-410	[Arató Béla]
K-568	[Kubicsár László]
K-927	Imperialista országokban magyar követségen dolgozók
K-1175	Nagy Béla ügye
K-1525/1.	Király Béla ügye
K-1543	H. Kiss Ernő ügye
K-1746	Lányi László
- 3.2.5. Operatív-dossziék (O-8-as dossziék)
- O-8-001/1. „Farkasok”
- 3.2.6. Rezidentúra dossziék (8-dossziék)
- OL-8-007/1. Párizsi rezidentúra levelezési dosszié
- OL-8-007/2. Párizsi rezidentúra operatív levelezési dosszié
- 8-020 Törökországi rezidentúra levelezési dosszié
- 8-019 Törökország rezidentúra szervezési dosszié
- 4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok
- A-3036 Állambiztonsági értelmező kéziszótár
- A-3743/12. Diplomáciai ismeretek. XII. rész

Nyomtatásban megjelent források

Új magyar életrajzi lexikon, 2002

Új magyar életrajzi lexikon, IV. kötet. Budapest, Magyar Könyvklub.

Hivatkozott irodalom

Flesch, 2007

Flesch István: *A Török Köztársaság története*. Budapest, Gondolat.

Internetes oktatási anyagok, cikkek

Horváth, 2008

Horváth József: Hajószerencsétlenségek, hajókatasztrófák

[http://www.uskok.eoldal.hu/cikkek/cikkeim_-
irasaim/hajoszerencsetlensegek_-hajokatasztrofak.html](http://www.uskok.eoldal.hu/cikkek/cikkeim_-irasaim/hajoszerencsetlensegek_-hajokatasztrofak.html)

Encyclopaedia Britannica

www.britannica.com

<http://www.hajoregiszter.hu/hajoadatlap/beke/526>

Pintér, 2004

Pintér Attila: Mecsetek és katonai barakkok között. A politikai pártok evolúciója a török politikai rendszerben. *Külügyi Szemle*, 1. sz. 116–156.

[http://kki.gov.hu/download/3/4c/b0000/Kulugyi_Szemle_2004_01_Me
csetek_és_kato nai_barak_.pdf](http://kki.gov.hu/download/3/4c/b0000/Kulugyi_Szemle_2004_01_Mecsetek_és_katonai_barak_.pdf)